

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra germanistiky

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vyrovnění se s minulostí jako téma románu Berg od Zdenky Becker(ové)

Coping with the past as a theme of the novel Berg by Zdenka Becker

Barbora Vildová

Vedoucí práce: PhDr. Tamara Bučková, Ph.D.

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: Dějepis se zaměřením na vzdělávání – Německý jazyk se zaměřením na vzdělávání

Odevzdáním této bakalářské práce na téma *Vyrovnění se s minulostí jako téma románu Berg od Zdenky Becker(ové)* potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 12.7. 2021

Barbora Vildová

Poděkování

Ráda bych poděkovala PhDr. Tamaře Bučkové, Ph.D. za její vstřícnost a trpělivost, které měla při naší spolupráci. Všechny její rady a připomínky považuji za velmi přínosné.

Abstrakt

Předkládaná bakalářská práce se zaměřuje na téma vyrovnání se s minulostí v románu *Berg* od spisovatelky Zdenky Becker. Zaměřuje se na krásnou literaturu jako prostředek přinášející specifické svědectví o historii a zároveň prostředek přispívající k vytvoření kulturní paměti.

První část práce je věnována představení dějové linii románu, od níž se odráží k otázce, jak lze literaturou zachytit dějinné události. Druhá část se zabývá interpretací samotného románu se zaměřením na minulost. Důležitým prvkem, z něhož interpretace vychází, jsou motivy hledání domova a vlastního původu ve smyslu kulturní identity. Poslední část se zaměřuje na interpretaci historických momentů, které jsou v knize zmiňovány. Ty jsou zasazeny do širšího kontextu – od dob založení Československa a po dobu po roce 1989. Největší pozornost je věnována událostem spojeným s rokem 1945.

Klíčová slova

Vyrovnání se s minulostí; odsun; Sudety; poválečné období; česko-německé vztahy; domov; Zdenka Becker; *Berg*

Abstract

This bachelor thesis focuses on coping with the past as the theme of a novel *Berg* by Zdenka Becker. It focuses on literature as a means of bringing specific evidence of history and at the same time as a means of contributing to the creation of cultural memory. The first part provides introduction into keys plot lines of the novel. This follows with a question, how the literature can describe historical events. The second part provides the interpretation of the novel, with the special attention for the past. An important element, which I will deal in the interpretation with, are the motives of searching for homeland and own origin in the meaning of cultural identity. The last part provides the interpretation of historical events, which are mentioned in the book. These events are set in a broader context – from the time of the founding of Czechoslovakia and until the year 1989. The main attention is paid to the events associated with the year 1945.

Keys words

Coping with the past; expulsion; Sudetes; post-war times; Czech-German relations; homeland; Zdenka Becker; Berg

Obsah

Úvod.....	8
1. Dějová linka klíčových momentů v románu <i>Berg</i>	9
1.1 Die Flucht (Útěk).....	9
1.2 Abgründe (Propasti)	9
1.3 Spiegelunge (Zrcadlení)	10
1.4 Offene Fenster (Otevřená okna).....	11
1.5 Das Licht in mir (Světlo ve mně).....	11
2. Literatura jako prostředek k zachycení dějin i subjektivní reflexe	13
2.1 Zdenka Becker – autorka děl s tématem kulturní identity a hledání domova	13
2.2 Tématika odsunu v české i v německé literatuře.....	15
3. Interpretace románu <i>Berg</i>	19
3.1 Téma vyrovnání se s minulostí.....	21
3.1.2 Česká cesta za vyrovnáním se s minulostí	21
3.1.2 Německá cesta za vyrovnáním se s minulostí	22
3.1.3 Vyrovnání se s minulostí postav románu <i>Berg</i>	24
3.1.3.1 Jana Horáková	24
3.1.3.2 Christa Liebmann	28
3.1.3.3 Inge Richter	28
3.2 Motivy hledání domova, vlastního původu.....	29
4. Interpretace historických událostí se zvláštním zaměřením na události roku 1945	33
4.1 Vznik Československa a nadcházející léta.....	33
4.2 Třicátá léta a druhá světová válka	35
4.3 Poválečná léta.....	36
4.4 Konec osmdesátých let a revoluce v Československu	41
4.5 Shrnutí dějinných událostí.....	42
Závěr.....	44

Resümee	46
Primární literatura	49
Sekundární literatura	49
Internetové zdroje.....	51

Úvod

Důvodem, proč jsem si zvolila toto téma bakalářské práce, je fakt, že pocházím z Karlovarského kraje. Tedy z oblasti, která ještě v minulém století byla z většiny osídlena německým obyvatelstvem. Události spojené s odsunem německého obyvatelstva se dle mého názoru promítly do obrazu zdejšího prostředí. Dalo by se říct, že je zde patrná určitá ztráta minulosti, nebo jakýsi teprve se rodící vztah k místu, které dříve patřilo někomu jinému. Vysídlení německého obyvatelstva je zde součástí historie, o které se mluví s ostychem a s opatrností. Takto bych popsala své pocity a zkušenosti, které se samozřejmě mohou velmi lišit od pocitů jiných obyvatel. Nutno podotknout, že toto téma stále vyvolává plamenné diskuse a určitým způsobem rozděluje společnost. Další motivací je pro mě studium mého druhého oboru, dějepisu. Myslím si, že se zde nabízí dobrá příležitost oba obory propojit a ukázat, jak mohou vedle sebe koexistovat, navzájem se doplňovat a dohromady dávat ucelenější obraz o daném tématu.

Předmětem této práce je téma vyrovnání se s minulostí, nalezení vlastní kulturní identity. Celý román je v podstatě vystavěn na tomto hledání. Román se dělí do několika časových linií, kde je jedním z hlavních motivů hledání domova na pozadí významných historických událostí. Tyto události formují celý příběh. Silným motivem je také emigrace, ať již nucená nebo zčásti dobrovolná, která je doprovázena postupným nalezením nového domova. Objevuje se tu otázka, jestli je možné domov získat na zcela neznámém místě, kde je člověk považován za cizince.

Pomocí analýzy textu se zaměřím na jednotlivé části románu, kdy autorka využívá historické události, které se pokusím pomocí sekundární literatury přiblížit a ukázat, jak autorka pracuje s historickými událostmi. Středem pozornosti se stane střet objektivně daných fakt a kulturně podmíněného subjektivního nahlížení na tato fakta, které je spojeno s příběhy rodin či jednotlivců. Největší pozornost bude věnována poválečným rokům.

Cílem práce je zjistit, jak se jednotlivé postavy vyrovnávají se svou minulostí, zda dokázali nalézt smíření. Tato práce si též dává za úkol ukázat, jak autorka začleňuje do románu své vlastní životní zkušenosti a zdali je to i pro ni určitá cesta k vlastnímu usmíření. Cílem je také postihnout odkaz reálných událostí v literární fikci.

1. Dějová linka klíčových momentů v románu *Berg*

Román je rozdělen na pět kapitol: Die Flucht (Útěk), Abgründe (Propasti), Spiegelungen (Zrcadlení), Offene Fenster (Otevřené okno), Das Licht in mir (Světlo ve mně).¹ Každá kapitola představuje určitý milník na Janině cestě vyrovnání se s minulostí.

1.1 Die Flucht (Útěk)

Úvod, kde se seznamujeme především s hlavní postavou. Jsme uvedeni do děje románu.

Protagonistkou románu je Jana Horáková. Pracuje jako lékařka na konci osmdesátých let minulého století v Československu.

Příběh začíná snem, který se hlavní hrdince, pravidelně zdává. V tomto snu se snaží zdolat jakousi horu, na jejíž vrchol vede fyzicky velmi namáhavý výstup. Setkáváme se zde s popisem výstupu, který je v podstatě nemožný. Vrchol a druhá strana hory stále nejsou na dosah. Jana je ze snu probuzena svým manželem Robertem, aniž by se dostala na vrchol.

Již po probuzení Jana zmiňuje možnost své účasti na lékařské konferenci v Německu, která je jí nakonec opravdu nabídnuta. Jana se vydává na konferenci prezentovat referát o alergiích. Daná konference probíhá v západním Berlíně, tedy ve svobodném světě. Zde se projevuje Janina touha opustit komunistické Československo. Je nutno zmínit, že Jana na konferenci potkává německou doktorku, která je jí nápadně povědomá. Tato informace se může jevit jako nedůležitá, nicméně později hraje velkou roli.

Touha opustit Československo je natolik silná, že se Jana se svým mužem rozhodnou k emigraci. Za svůj cíl si zvolí Rakousko. První měsíce jsou náročné, neboť jsou ubytováni v uprchlickém táboře. Zárná budoucnost ve svobodném světě je v nedohlednu, stejně jako azyl nebo povolení k práci. Danou situaci špatně nese Robert, který se nedokáže smířit s nejistou nadějí na lepší život. Po hádce Janu opouští, vrátí se do Československa. Zde dochází ke kolizi, Jana musí čelit nástrahám uprchlického života sama.

Název kapitoly „Die Flucht“ (Útěk) předznamenával útěk, ke kterému se Jana postupně chystala, a nakonec ho i uskutečnila.

1.2 Abgründe (Propasti)

Janě se nakonec povede získat práci, nicméně musí pracovat jako uklízečka v nemocnici. Aby mohla opět vykonávat svou lékařskou praxi, musí nejdříve složit nostrifikační zkoušky. Práce

¹ Překlady jednotlivých kapitol: autorka práce.

v nemocnici je doprovázena určitými těžkostmi, které jsou spojeny s nedůvěrou vůči přistěhovalcům. Zdravotní sestry se snaží chovat přívětivě, ale stále si drží odstup. Prvním momentem, kdy dojde k osobnímu rozhovoru, je zpráva z rádia, že v Československu začínají tát pomyslné ledy. Tamější režim slábne a blíží se jeho pád. V této části románu se představují nové tváře. Jde o zdravotní sestry Lisu a Doris a o lékaře Rainera Liebmana, který je pověstný svým šarmem. Jana se též seznamujeme s jeho ženou Christou Liebmann. Christa není nikdo jiný než tajemná doktorka, kterou Jana potkala na konferenci v Berlíně.

Zde se domnívám, že název kapitoly „Abgründe“ (Propasti) byl zvolen jako pojmenování překážek, které se před hlavní hrdinkou v nové zemi objevily.

1.3 Spiegelunge (Zrcadlení)

Nyní se dostáváme k hlavní zápletce románu, propojené životy dvou žen.

V další části románu se se Jana dává v nemocniční kantýně do řeči s Christou. Při konverzaci přijdou na zvláštní náhodu. Obě se narodily v Chebu. Christa ale společně se svými rodiči byla nucena Cheb opustit. Janu tento fakt velmi zajímá a přemluví Christu, aby ji své vzpomínky převyprávěla.

Christinino vyprávění začíná návratem její matky Inge do Chebu ze studií v Praze. Inge v Chebu nastoupí na místo učitelky v místní škole. Výuka musí být vedena v češtině, s čímž má potíže. Za Inge do Chebu následuje i Johann, kterého poznala na studiích. Johann je doktor, přesněji gynekolog, a v Chebu se mu po delších útrapách podařilo zařídit vlastní ordinaci. Příběh se přehoupne do období druhé světové války, kdy je Johann povolán do Liberce, aby zde sloužil v lazaretu jako doktor. Inge nese špatně odloučení a rozhodne se ho do Liberce i s jejich čtyřmi dětmi následovat. Jak se válka blíží ke konci, rozpoložení ve společnosti není ku prospěchu Němců. Inge nehodlá zůstat v Liberci, kde se situace začíná vyhrocovat, a se čtyřmi dětmi a s pátým dítětem na cestě se vydává zpět do Chebu, kde by měla být klidnější situace. Cesta vlakem je dlouhá a vyčerpávající, trvá několik dní. Jedinou útěchou jim je, že měli možnost cestovat osobním vlakem a ne vagony, které jsou určeny pro dobytek. Inge dorazí do Chebu značně zmožena a během pár dní přivede na svět svou pátou dceru Christu. Inge se svou rodinou musí opustit i Cheb, po strastiplné cestě se dostává do Německa, kde se po určité době shledá se svým manželem. Inge útrapy odsunu nese špatně. Johann se z tohoto šoku oklepe rychleji a ve Frankfurtu si zařídí praxi. K jeho štěstí se později připojí i narození vytouženého syna.

Christinin příběh se Jany dotkne a sama odhalí svůj původ. Po válce byly opuštěné domy po Němcích nabídnuty Čechům a Slovákům, kteří se sem mohli nastěhovat. Této možnosti využili Janini rodiče a vydali se na cestu přes téměř celé Československo. Janin otec, František, dostal v Chebu práci ve fabrice. Tato práce nabízela světlejší budoucnost, tedy něco, co na Slovensku v této době vypadalo nedosažitelně. František byl přesvědčen o svém nároku na nový život v Chebu, neboť dle jeho pohledu se jednalo o důsledek činů, které Němci během války napáchali. Vinu mají nést všichni Němci. Na druhé straně stojí jeho žena Marta, která si oprávněností jejich rozhodnutí není jistá, má své pochybnosti. Nicméně svého muže do nového domova následuje. Janina rodina bydlí v Chebu ve vile, která je rozdělena do několika bytů, kde bydlí nově nastěhované rodiny. Během svého vyprávění si Jana začíná všimnout určitých podobností s místem, kde v Chebu bydlela, a s místem, které bylo domovem Christy.

Název kapitoly „Spiegellunge“ (Zrcadlení) se pravděpodobně vztahuje k rodinným příběhům Jany a Christy, které jsou si velmi podobné a v jisté fázi se prolínají.

1.4 Offene Fenster (Otevřená okna)

Christa dohodne Janě setkání s její matkou Inge. Před dohodnutou návštěvou se Jana zastavuje v Chebu. Inge bydlí v domově pro důchodce, Johann již není naživu. Dle slov Christy Inge již nikdy v životě nechce přijít do styku s kýmkoli nebo s čímkoli, co by mělo něco společného s Československem. Jana je tedy potěšena, že Inge pouze zajímá, kde právě žije a její český přízvuk si zamění za rakouský. Inge vypráví Janě svůj životní příběh. Na konci její návštěvy se k oběma ženám přidá Erich, přítel Inge, který odhalí původ Janina přízvuku. Nicméně to nic nemění na tom, že přichází rozuzlení, kdy Inge Janu stále považuje za dobrého člověka.

Název kapitoly „Offene Fenster“ (Otevřená okna) si lze vyložit jako naději na usmíření, která přišla po rozhovoru Jany s Inge. Je to jakási možnost pro nový začátek.

1.5 Das Licht in mir (Světlo ve mně)

Po setkání s Inge se Jana vrací do Vídně. V nemocnici je na programu dne plánovaný odchod Rainera za novou pracovní pozicí vrchního lékaře v Mnichově. Tato nabídka vloží mezi Christu a Rainera další klín. Jana se s Christou velmi sblíží a stává se jakýmsi prostředníkem v jejich manželském vztahu. Kromě sporu mezi Christou a Rainerem je Jana také obviněna z krádeže na oddělení, jako cizinka je hlavní podezřelou. Nakonec se vše vysvětlí a Jana je zproštěna viny. Před Janou se začínají objevovat lepší zítřky. Konečně si může dovolit vlastní byt a může opustit penzion, ve kterém doteď bydlela s dalšími přistěhovalci. Zařízení do bytu jí darují zaměstnanci nemocnice. Během stěhování se sblíží s Rainerem a jejich vztah se přesune do

milenecké roviny. Dalším světlým bodem v Janině životě je úspěšně splněná zkouška na univerzitě. Tajemství jejího vztahu s Rainerem nakonec vyplave na povrch a ukončí tak přátelství s Christou, která jí vyčte i křivdy z minulosti. Po těchto událostech Janu vyhledá její manžel Robert. Jana si uvědomí, že některé věci z minulosti již nadále nechce ve svém životě. Robertovo žádost o obnovení vztahu odmítne a je zřetelné, že se nyní Jana cítí zcela svobodná. Zde by bylo vhodné zmínit, že samotný název „Das Licht in mir“ (Světlo ve mně) předznamenával nalezení vlastní síly. Tu můžeme zaznamenat právě zcela na konci, kdy Jana ukončí svůj vztah s Robertem a je rozhodnuta beze strachu čelit nejisté budoucnosti.

2. Literatura jako prostředek k zachycení dějin i subjektivní reflexe

Zdenka Becker ve své tvorbě reflektuje kulturní identitu a také touhu po nalezení domova. Některé její romány se odehrávají na pozadí historických událostí. V této kapitole bude představena její tvorba. V návaznosti na román *Berg* budou zmíněni čeští a němečtí autoři, kteří ve svých dílech tematizují poválečné období a s ním související motivy.

2.1 Zdenka Becker – autorka děl s tématem kulturní identity a hledání domova

Zdenka Becker se narodila 25. března 1951 v západočeském Chebu², který leží nedaleko hranic s Německem. Její rodina se do Chebu přestěhovala krátce po druhé světové válce. Žili zde ve vile po odsunutých Němcích. Tato vila původně patřila gynekologovi, který zde bydlel se svou rodinou. Po jejich vystěhování byla vila rozdělena na šest bytů, do kterých se nastěhovali noví nájemníci.³ Rodina Zdenky Becker však v Chebu nezůstala příliš dlouho a přestěhovala se do Bratislavy. Zde autorka strávila své dětství a dospívání. V Bratislavě nastoupila na Ekonomickou univerzitu.⁴ V roce 1975 se přestěhovala do Rakouska za svým manželem, který byl Rakušan. V Rakousku se poté živila jako novinářka a také vedla jazykové kurzy němčiny. Nyní se plně věnuje své spisovatelské dráze.⁵

Prvním románem autorky je právě *Berg*. Impulsem k napsání tohoto románu bylo střetnutí s jednou z dcer gynekologa, v jehož domě v Chebu autorčina rodina žila. Zdenka Becker se poté vypravila do Chebu, aby celou situaci zpracovala. Pocity bezpráví a viny, které po střetnutí měla, přenesla do románu.⁶ Kromě těchto pocitů se v románu věnuje i strastem lidí, kteří z nějakého důvodu opustí svůj domov a snaží se zabydlet na novém místě. Toto téma se velmi často objevuje i v jejích dalších románech.

V románu *Die Töchter der Róza Bukovská* (2006 rakouské vydání, 2013 české vydání, *Róziny dcery*, přeložila Jana Zoubková) sledujeme osudy jedné rodiny, které jsou spojeny s

² *Biografie-Zdenka Becker*. [online]. Home. Zdenka Becker [cit. 1.6.2021]. Dostupné z: <http://www.zdenkabecker.at/7.html>

³ SUDOR, Karol. *Žije 40 rokov v Rakúsku. Kde vidí rozdiely so Slovenskom?* In: Dennik.sk [online]. Copyright © N Press s.r.o., 3. 12. 2015 [cit. 31.5.2021]. Dostupné z: <https://dennikn.sk/309044/zije-40-rokov->

⁴ *Biografie-Zdenka Becker*. [online]. Home. Zdenka Becker [cit. 1.6.2021]. Dostupné z: <http://www.zdenkabecker.at/7.html>

⁵ SUDOR, Karol. *Žije 40 rokov v Rakúsku. Kde vidí rozdiely so Slovenskom?* In: Dennik.sk [online]. Copyright © N Press s.r.o., 3. 12. 2015 [cit. 31.5.2021]. Dostupné z: <https://dennikn.sk/309044/zije-40-rokov-rakusku-vidi-rozdiely-so-slovenskom/>

⁶ SUDOR, Karol. *Žije 40 rokov v Rakúsku. Kde vidí rozdiely so Slovenskom?* In: Dennik.sk [online]. Copyright © N Press s.r.o., 3. 12. 2015 [cit. 31.5.2021]. Dostupné z: <https://dennikn.sk/309044/zije-40-rokov-rakusku-vidi-rozdiely-so-slovenskom/>

hledáním vlasti, domova a smyslu života. Kamarádka této rodiny, Eva, si dokonce projde táborem pro uprchlíky v Rakousku a později se stane novinářkou.⁷ Českého překladu se dočkal i další román *Taubenflug* (2009 rakouské vydání, 2012 české vydání, *Kolombína*, přeložila Hana Linhartová). Ústřední dvojicí románu jsou Silvie a Daniel. Po okupaci vojsk Varšavské smlouvy Daniel zmizí a Silvie se rozhodne ho najít. Při svém pátrání zavítá do Rakouska i do Ameriky.⁸ Dle stručnému přiblížení děje můžeme vidět, že autorka zde opět pracuje s historickými událostmi, které mají dopad na jedince, mimo to se věnuje i opuštění vlasti. *Der größte Fall meines Vaters* (2013 rakouské vydání, 2015 slovenské vydání, *Najväčší prípad môjho otca*, přeložila Katarína Széherová) zpracovává skutečný případ Ireny Čubírkové z roku 1964, která zavraždila několik svých partnerů.⁹ Roku 2018 vyšel román *Samy* (2018 rakouské vydání, 2020 slovenské vydání, *Samy – Migrant vo vlastnej krajine*, přeložila Katarína Széherová). Jedná se o příběh Samyho, chlapce, jehož matka pochází ze Slovenska a jehož otec je indický lékař působící ve Vídni. Samy se s matkou přestěhuje do Bratislavy, kde se setkává s nepřijetím především kvůli jeho vzhledu. Jeho indický původ je zaměňován s romským. Kromě národnostní otázky se v této knize řeší i otázka rasová.¹⁰ V poslední knize *Ein fesches Dirndl* (2019) se opět setkáváme s životem uprchlíka. Zdenka Becker si klade otázku, jak dlouho člověku trvá, než se opravdu zabydlí v nové zemi a jak dlouho zde může být cizincem?¹¹

Otázka identity a hledání vlastní příslušnosti k vlasti je pro Zdenku Becker velmi důležitá. V rozhovoru pro Rádio RSD Deutsch přiznává, že sama se cítí jako Evropanka a stále se vztahuje ke všem místům, kde žila.¹²

Kromě psaní románů má Zdenka Becker na svém kontě i několik divadelních her. Divadelního zpracování se dočkal také román *Berg*. Divadelní hra byla uvedena roku 1993 v Západočeském divadle v Chebu. Režisérem hry byl Anton Novak.¹³ O dva roky později se na televizních obrazovkách objevil film *Za vrchom vrch*, který vznikl v koprodukcii rakouské ORF

⁷ *Cudzie dcery – Zdenka Becker* [online]. Databáze knih, Copyright © 2008 [cit. 1.6.2021]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/knihy/cudzie-dcery-94430>

⁸ *Bücher, Eigenständige Publikationen.* [online]. Home. Zdenka Becker [cit. 1.6.2021]. Dostupné z: <http://www.zdenkabecker.at/7.html>

⁹ *Najväčší prípad môjho otca – Zdenka Becker* [online]. Databáze knih, Copyright © 2008 [cit. 1.6.2021]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/knihy/cudzie-dcery-94430>

¹⁰ *Gespräch mit der Schriftstellerin Zdenka Becker*, [online]. Rozhlas a televízia Slovenska - RTVS.sk - Rádio RSD Deutsch [cit. 1.6.2021] Dostupné z: <https://dersi.rtvsk.sk/clanky/kultur/180602/gesprach-mit-der-schriftstellerin-zdenka-becker>

¹¹ *Zdenka Becker, Ein fesches Dirndl* [online]. Gmeiner-Verlag [cit. 31.5.2021]. Dostupné z: <http://www.zdenkabecker.at/4.html>

¹² *Gespräch mit der Schriftstellerin Zdenka Becker*, [online]. Rozhlas a televízia Slovenska - RTVS.sk - Rádio RSD Deutsch [cit. 1.6.2021] Dostupné z: <https://dersi.rtvsk.sk/clanky/kultur/180602/gesprach-mit-der-schriftstellerin-zdenka-becker>

¹³ BECKER, Zdenka. *Berg*. Krems an der Donau: Österreichisches Literaturforum, 1994, s. 163–164.

a Slovenské televize. Film se zaměřuje především na milostný trojúhelník mezi Janou, Rainerem a Christou. Tématu vyrovnání se s minulostí není vyhrazeno mnoho místa. Ani hledání domova a vlastního původu v tomto zpracování nepůsobí jako ústřední motiv, jak je tomu v samotném románu. Rozhovor Jany s Inge nabírá jiné podoby než v románu a celkové vyznění filmu je velmi rozdílné.¹⁴

2.2 Tématika odsunu v české i v německé literatuře

Zdenka Becker se románem *Berg* zařadila po bok dalších autorů, kteří se zabývali tematikou Sudet, odsunem německého obyvatelstva. Z českých autorů lze zmínit například Václava Řezáče a jeho romány *Nástup* (1951) a *Bitva* (1954). I když byl *Nástup* jednou z nejčtenějších knih své doby, v dnešním pohledu by neobstál, neboť byl velmi ideologicky zaměřen. Postavy jsou ploché. Češi vystupují v roli obětí, proti nim stojí zlí Němci. Román byl napsán bez známky sebereflexe.¹⁵ O něco dříve se tomuto tématu věnovala Anna Sedlmayerová v románech *Dům na zeleném svahu* (1947) a *Překročený práh* (1949). Příběhy jsou sice vyprávěny z levicověji zaměřeného pohledu. Autorka se ale ohrazuje vůči chování Čechů, které často nebylo spravedlivé.¹⁶ Jaroslav Durych pak ve své novele *Boží duha* (napsáno 1955, vyšlo 1969) zobrazuje milenecký vztah Čecha a Němky, kdy se zaměřuje především na trest, vinu a usmíření. Podobný námět zvolil i Vladimír Körner ve své knize *Adelheid* (1967). Dalším autorem, který se zabýval česko-německými vztahy, byl Ota Filip ve svém románu *Cesta ke hřbitovu* (1968).¹⁷ Odlišný pohled, který tito autoři poskytli, byl dán především uvolňováním poměrů v Československu v šedesátých letech¹⁸, tedy i jakýmsi odstupem, jež si mohli zhruba 20 let od daných událostí vytvořit.

Odsunem Němců se zabývá také mladší česká literatura. Za zmínku stojí kniha Radky Denemarkové *Peníze od Hitlera* (2006).¹⁹ Česko-německými vztahy se také zabývá Zdeněk Šmíd ve své románové sáze *Cejch* (1992), kterou zakončuje poválečnými událostmi.²⁰ Krátce

¹⁴ *Za vrchom vrch* [film]. Režie: Martin KÁKOŠ. Slovensko, 1995. In: Youtube.com [online]. 23.10. 2016 [cit. 4.6.2021] Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=Jq3FMAvB-ZE&t=1s>

¹⁵ PEROUTKOVÁ, Michaela. *Vyhnání: jeho obraz v české a německé literatuře a ve vzpomínkách*. Praha: Libri, 2008, s. 43-49.

¹⁶ PEROUTKOVÁ, Michaela. *Vyhnání: jeho obraz v české a německé literatuře a ve vzpomínkách*. Praha: Libri, 2008, s. 44.

¹⁷ LEHÁR, Jan. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2. dopl. vyd. Praha: Lidové noviny, 2008 s. 802.

¹⁸ Šedesátá léta jsou v Československu spojena s tzv. Pražským jarem. Kdy se do čela státu dostali politici, kteří byli ochotni dělat změny v socialistickém zřízení státu, a zároveň docházelo k otevírání témat, která byla dříve tabuizována, nehodila se do výkladu dějin komunistického režimu.

¹⁹ FIALOVÁ, Alena. *V souřadnicích mnohosti česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Praha: Academia, 2014, s. 592.

²⁰ FIALOVÁ, Alena. *V souřadnicích mnohosti česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Praha: Academia, 2014, s. 592.

poté toto téma otevírá další česká autorka, Kateřina Tučková, ve své knize *Vyhnání Gerty Schnirch* (2009), autorka zde mimo jiné popisuje Brněnský pochod smrti a následné pokusy hlavní hrdinky Gerty o začlenění mezi Čechy při svém návratu do Brna. I když se snaží dokázat svou příslušnost k českému národu, její německý původ je jí neustále připomínám.²¹ V roce 2013 vychází v nakladatelství Host román Jakuby Katalpy *Němci*. Velkým tématem je zde vykořenění a pátrání po vlastní minulosti. Jakuba Katalpa za tuto prózu získala cenu Josefa Škvoreckého a byla nominována na cenu Magnesia litera v kategorii próza.²²

Na pomyslné druhé straně barikády stojí německy píšící autoři. V roce 1951 vychází povídka *Der Galgen im Weinberg* (*Šibenice na vinici*), jejím autorem je Josef Mühlberger. Popisuje zde kruté zacházení Čechů s Němci po válce.²³ Rok na to vydává svůj román *Der Heimweg* Wilhelm Pleyer. Autorkou zobrazující toto téma je Olga Barenyi, která se ve své knize *Prager Totentanz* (1958 německé vydání, 2012 české vydání *Pražský tanec smrti: ze dnů osvobození v roce 1945*, přeložila Michaela Škulťety) věnuje Pražskému povstání a Revolučním gardám, které velmi tvrdě zakročily vůči Němcům.²⁴ V 80. letech je vydána kniha Petera Härtlinga *Nachgetragene Liebe* (1980 německé vydání, 1987 české vydání *Opožděná láska*, přeložila Hana Linhartová). Peter Härtling zobrazil válečná léta v Olomouci se všudypřítomnou nacistickou propagandou, která zasahovala do života běžných lidí. Hlavním tématem knihy je však vztah syna a otce.²⁵ Poválečné době se věnuje v románu *Božena* (1994), zde popisuje osud paní Špačkové, která byla neprávem obviněna z kolaborace a následně potrestána nucenými pracemi.²⁶ Velká část tvorby Petera Härtlinga je věnována literatuře pro děti. V románu *Krücke* (1986) se zabývá poválečným zmatkem, kdy hlavní hrdina se z českého Kolína dostává do Vídně a hledá svou matku.²⁷

Předchozí autoři vycházeli ze svých vlastních vzpomínek, kdy skončení druhé světové války pro ně znamenalo odchod ze své rodné země a přestěhování se do Německé demokratické

²¹ FIALOVÁ, Alena. *V souřadnicích mnohosti česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Praha: Academia, 2014, s. 591.

²² NAKLADATELSTVÍ HOST, *Němci* [online]. Host [cit. 1.6.2021]. Dostupné z: <https://www.hostbrno.cz/nemci-1/>

²³ SERKE, Jürgen. *Böhmische Dörfer: putování opuštěnou literární krajinou*. Praha: Triáda 2001, s. 447–448.

²⁴ *Pražský tanec smrti – Olga Barenyi* [online]. Databáze knih, Copyright © 2008 [cit. 2019-06-21]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/knihy/prazsky-tanec-smrti-127147>

²⁵ MOTYČKA, Lukáš, OPLETALOVÁ, Veronika. *Literární procházky německou Olomoucí: Literarische Wanderungen durch das deutsche Olmütz*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012, s. 169.

²⁶ MOTYČKA, Lukáš, OPLETALOVÁ, Veronika. *Literární procházky německou Olomoucí: Literarische Wanderungen durch das deutsche Olmütz*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012, s. 142.

²⁷ BESEDOVÁ, Petra, MARYŠKOVÁ, Lenka. *Lexikon německy píšících autorů literatury pro děti a mládež*. Brno: Tribun EU, 2010, s. 112–114.

republiky, kde se svými rodinami museli začít nový život. S tamějšími Němci je spojoval v podstatě pouze jazyk.

Nyní bych zmínila dva autory, kteří se již v Německu narodili a také zde vyrostli²⁸. Jejich rodiny však pocházely ze Sudet. Prvním autorem je Jörg Bernig a jeho román *Niemandszeit* (2002 německé vydání, 2004 české vydání *Čas nikoho*, přeložila Jana Kudělková) Jörg Bernig ve svém románu ukazuje, jak vnímali odsun Němci i Češi. Dochází tak k porovnání obou zkušeností.²⁹ Roku 2007 vyšel román německé spisovatelky Emmy Braslavsky *Aus dem Sinn* (2007 německé vydání, 2010 české vydání *Bez paměti*, přeložil Tomáš Svoboda). Román pojednává o komunitě sudetských Němců z Touškova, kteří žijí v německém Erfurtu. Román má další časovou linii, ve které se věnuje poválečnému odsunu Němců. Tento román se dočkal několika ocenění: Uwe-Johnson-Förderpreis (2007) a Franz-Tumler Literaturpreis (2009).³⁰

Zdenka Becker stejně jako ostatní výše zmínění autoři, ve svých knihách zaznamenává historii a paměť. Je důležité tyto pojmy odlišit. Historie jako věda je objektivní, nezávislá na jedinci, kdežto paměť je subjektivní a existuje právě díky jedinci a skupině. Přestože se jedná o dva různé pojmy, neexistují odděleně, ale jeden tvoří druhý.³¹ Dle Halbwachse paměť jedince existuje pouze v závislosti na skupině, kolektivu. Paměť jedince vzniká při socializaci.³² Dostáváme se tak k pojmu „kolektivní paměti“, ta není samostatně přenosná a určuje identitu skupiny.³³ Taková paměť je jak odrazem minulosti, tak odrazem přítomnosti dané skupiny. Každá skupina si svou paměť rekonstruuje.³⁴ Kolektivních pamětí je několik, kdežto historie je jen jedna nezaujatá. Pro každé společenství je paměť důležitá, formuje ho, dává mu identitu. Pomocí vyprávění se paměť předává dál. Nyní je na místě zmínit komunikativní paměť, která tvoří kolektivní paměť. Ta zobrazuje nedávnou minulost současníka a nemá přesah větší než 80–100 let, poté je přímo čerpána již jen z oficiálních dat.³⁵ Zde se hodí zmínit pojem tzv. orální historie, kdy dostáváme svědectví o událostech z úst pamětníků. Ke svědectví pamětníka

²⁸ Peter Härtling se sice narodil v německém Chemnitzu, dětství však strávil v Olomouci.

²⁹ PEROUTKOVÁ, Michaela. *Vyhánění: jeho obraz v české a německé literatuře a ve vzpomínkách*. Praha: Libri, 2008, s. 33.

³⁰ HYNČÍKOVÁ, Petra. *Emma Braslavsky: Bez paměti*. In: Vltava Rozhlas. [online]. [cit. 29.6.2021]. Dostupné z: <https://vltava.rozhlas.cz/emma-braslavsky-bez-pameti-5019591>

³¹ ASSMANN, Aleida. *Prostory vzpomínání: podoby a proměny kulturní paměti*. Praha: Univerzita Karlova, Karolinum, 2018, s. 148–150.

³² ASSMANN, Jan. *Das kulturelle Gedächtnis: Schrift, Erinnerung und politische Identität in frühen Hochkulturen*. München: C.H. Beck, 1997, s. 35.

³³ Tamtéž, s. 39–40.

³⁴ Tamtéž, s. 40–42.

³⁵ ASSMANN, Jan. *Das kulturelle Gedächtnis: Schrift, Erinnerung und politische Identität in frühen Hochkulturen*. München: C.H. Beck, 1997, s. 43–51.

je třeba přistupovat kriticky, neboť paměť je nespolehlivá stejně jako její nositelé. Nicméně doplňuje oficiální výklad historie z pohledu jedince, kdy ukazuje běžný život lidí. Ať už dějiny vypadají jakkoli neosobně, stále jsou utvářeny jedinci a jejich vnímání a pohled na historické milníky je velmi důležitý.

Každý příběh, který od pamětníka získáme, je jiný. Tvoří součást společné historie, ale zároveň popisuje zcela jinou skutečnost, než kterou bychom získali od někoho jiného. Všichni máme jedinečný pohled na život, který stojí za vyslechnutí a za pokus o pochopení. Neboť výpověď jiného člověka může objasnit nové souvislosti a celý příběh se pak může ukázat ve zcela jiném světle.

K určitému zaznamenání historie může sloužit právě beletrie, která dané příběhy uchová v psané podobě a z části tak zamezí jejich dalšímu přetvoření ve víru ústního předávání. Výše zmínění autoři, mezi nimi i Zdenka Becker, se do tohoto úkolu pustili. Zdenka Becker ve svém románu vykresluje paměť sudetských Němců na příkladu rodiny Christy Liebmann. Jako protiváha se tu jeví příběh hlavní hrdinky, která zastupuje československou stranu. Román vznikl v devadesátých letech minulého století, tedy s určitým odstupem. Ten autorce dovolil nevytvořit si jednostranný pohled na často skloňované téma našich dějin, které se jí osobně dotýká.

3. Interpretace románu *Berg*

Román je uveden zamyšlením Zdenky Becker zamyšlení autorky nad vinou, která má schopnost ovlivnit světové dění.

Autorka svůj román vystavěla na vlastních zkušenostech, vzpomínkách. V jednotlivých postavách můžeme spatřovat autobiografické prvky. Na reálných podkladech, tak vytvořila fikční svět. Setkáváme se zde s obsažnou fikcí, která reaguje na žitou zkušenost.³⁶

Hlavní časová linie románu je vyprávěna chronologicky, tedy v pořadí, v jakém se události staly. Časově se můžeme zařadit na konec osmdesátých let minulého století. Toto vyprávění je doplněno o vzpomínkové pasáže, tzv. analepse, které pomáhají dokreslit příběh. Analepse chronologicky přibližují minulost postav.

Tato linie románu je vyprávěna v ich-formě z pohledu hlavní hrdinky Jany, jde tedy o zvolení vypravěče – reflektora³⁷. Ten čtenáři umožňuje lépe se s hlavní postavou ztotožnit a porozumět jejím pocitům, které jsou znázorněny například v promluvách, které postava vede sama se sebou. Vnitřní monology pomáhají pochopit motivaci a jednání postavy. Dostáváme tedy subjektivní popis událostí, který je omezen znalostmi a vnímáním postavy, která je vypravěčem. Vypravěč není vševědoucí.

Das Ganze hat mit mir nichts zu tun, versuchte ich die Bürde von meinen Schultern abzuschütteln. Ich war doch damals gar nicht auf der Welt!³⁸

To celý se mnou nemělo co dělat, zkusela jsem to břemeno ze sebe setřást. Vždyť jsem tehdy vůbec nebyla na světě!³⁹

Kromě vnitřních monologů Jana i jiné postavy promlouvají k čtenáři pomocí přímé řeči, které je v textu označena uvozovkami.

V některých analepsích je zvolena er-forma. Díky tomu si čtenář lépe uvědomí, že se jedná o vyprávění mapující minulost, kterou zprostředkovávají postavy, jež se daných událostí přímo neúčastnily. Tento způsob vyprávění je uplatněný u příběhu rodiny Schulzových, který vypráví Christa, a také u osudů rodiny Novákových před Janiným narozením.

Inge bekam in Eger eine Stelle als Lehrerin, und began im Herbst an der Volksschule zu unterrichten.⁴⁰

Inge dostala v Chebu místo učitelky a na podzim začala vyučovat na základní škole.⁴¹

³⁶ PETERKA, Josef. *Teorie literatury pro učitele*. Praha: Mercury Music & Entertainment, 2007, s. 53.

³⁷ HODROVÁ, Daniela. *--na okraji chaosu--*: poetika literárního díla 20. století. Praha: Torst, 2001, s. 549.

³⁸ BECKER, Zdenka. *Berg*. Krems an der Donau: Österreichisches Literaturforum, 1994, s. 107.

³⁹ Překlad: autorka práce

⁴⁰ Tamtéž, s. 70.

⁴¹ Překlad: autorka práce

Analepse, které mapují přímo minulost Jany, kterou si již pamatuje, využívají ich-formu. Je tak lépe viditelné, že se jedná o Janiny autentické vzpomínky.

V románu je využívána nepřímá charakteristika postav. V ukázce, která se nachází níže, můžeme vidět, že autorka popisuje chování zdravotní sestry Lisy a tím vykresluje její charakter.

Es war ihre Art, die Menschen unter die Haut zu kriechen, um die pikantesten Geschichten zu erfahren und sie danach durchs Krankenhaus zu tragen.⁴²

To byl její způsob, dostat se lidem pod kůži a dovědět se ty nejpikantnější historky, které pak roznesla po nemocnici.⁴³

Pokud hlavní postavy nahlížíme z genderového hlediska, pak je hlavní pozornost věnována ženským postavám, ty zde vystupují jako silné a emancipované. Nebojí se učinit kroky do neznáma. Jasnou převahu má postava Jany nad jejím manželem Robertem, ten Janu pod tlakem a nejistotou, které zažívá v uprchlickém táboře, opustí. Radši si zvolí pohodlí života ve své rodné zemi. Nehledá vyšší ideály jako svobodu, ale spíše jistotu a pohodlí. Soběstačná je i postava Inge, i když jako pětinasobná matka může působit dojmem usedlosti, v krizových situacích projeví nevídanou odhodlanost a statečnost, která je v kontrastu s Johannovou zdrženlivostí. Postava Christy se projeví jako podpora pro Janu v cizím prostředí a dodá Janě potřebnou odvahu pro setkání s Inge. Síla Christy spočívá ve schopnosti pomoci druhým udělat potřebné kroky do neznáma.

Román je zasazen do několika skutečných míst, která zde slouží k ukotvení děje, k jeho zasazení do reálného prostředí. Současná dějová rovina se odehrává především ve Vídni, tedy ve městě, kam Jana emigrovala. Dalšími městy, která do současné roviny vyprávění zasáhnou, jsou Cheb a Frankfurt nad Mohanem. Část zaměřující se na minulost je zasazena především v Chebu, svou roli hrají však i Liberec, Frankfurt a Bratislava.

Při návštěvě Chebu Jana zavítá na náměstí, kde si všímá barevných gotických a barokních domů, na pozadí jsou vidět panelové domy. Uprostřed náměstí je kašna bez vody a okolo sedí skupinka mladých lidí. Mimo jiné se Jana seznámí i s místními romskými dětmi. Na pár řádcích se autorce povedlo vykreslit atmosféru města a ukázat na jeho pohnutou historii v podobě kontrastujících budov z různých historických období a také v podobě dětí a mladých lidí, kteří na náměstí tráví svůj volný čas. Jana pak popíjí kávu v kavárně Café Špalíček, toto konkrétní místo přidává celému popisu na důvěryhodnosti a připomíná hlavní dominantu celého náměstí.

⁴² BECKER, Zdenka. *Berg*. Krems an der Donau: Österreichisches Literaturforum, s. 51.

⁴³ Překlad: autorka práce

O Bratislavě hlavní postava hovoří jako o městě s „čtyř věžatým hradem“ na Dunaji. Jedná se o odkaz na Bratislavský hrad. Bratislavu vykresluje v idylickém obraze, kde zmiňuje místní ženy oděny v zástěrách a se šátky uvázanými kolem hlavy, které byli nedílnou součástí sídliště, kde Jana vyrůstala. Na sídlišti se nacházela i malá pekárna, kde měli péct ten nejlepší chléb.

Gewöhnlich standen die Frauen vor einen kleinen Bäckerei, die, wie wir glaubten, das beste Brot in Preßburg buk.⁴⁴

Obvykle tyto ženy postávaly před malým pekařstvím, které, jak jsme si mysleli, peklo ten nejlepší chléb v Bratislavě.⁴⁵

Z popisu tohoto místa je jasně vidět, že bylo pro hlavní postavu domovem, ke kterému měla silnou vazbu. Život na sídlišti si idealizovala, neboť na něj měla hezké vzpomínky ze svého dětství.

3.1 Téma vyrovnání se s minulostí

Vyrovnat se s minulostí je úkol, před který je postaven snad každý národ při zpětném zkoumání své vlastní historie. Pro každý národ je palčivé jiné období dějin.

3.1.2 Česká cesta za vyrovnáním se s minulostí

Češi mají tendenci se neustále stavět do role obětí, kterým bylo v průběhu historie křivděno a neměli příliš možností na vlastní realizaci. Staví se do role utlačovaného národa, který jako by se nepodílel na psaní historie, který pouze přihlížel a stal se následnou obětí větších mocností.

Tento postoj se často váže i k výkladu první poloviny 20. století, kdy si Češi nepřipouští, že určitým způsobem zanedbali vztah k menšinám v Československu. S československým pochybením se ztotožňuje například Václav Kural v *Češi a Němci v československém a německém státě (1918–1945)*.⁴⁶

Válečné období je pak vnímáno jako ‚povolení‘ k nelidským činům, kterých se mnozí Češi po válce na sudetských Němcích dopouštěli. Vina za válku byla celoplošně přenesena na všechny Němce. Následující léta bylo téma české viny v širší veřejnosti dáváno do pozadí,

⁴⁴ BECKER, Zdenka. *Berg*. Krems an der Donau: Österreichisches Literaturforum, 1994, s. 101.

⁴⁵ Překlad: autorka práce

⁴⁶ ČERNÝ, Bohumil, ed. *Češi, Němci, odsun: diskuse nezávislých historiků*, 1990, In: Václav Kural: *Češi a Němci v československém a německém státě (1918-1945) Pokus o nástin „logiky“*. Praha: Academia, 1990, s. 249.

tabuizováno. Dalo by se říct, že tu byla snaha vymazat ho z paměti lidí, což se do určité míry povedlo.⁴⁷

Změna diskursu přišla s pádem komunismu. Roku 1997 byla podepsána *Česko-německá deklarace o vzájemných vztazích a jejich budoucím rozvoji*, ve které se německá strana omlouvá za nacionálněsocialistické zločiny a za příkoří způsobené obyvatelům Československa; česká strana lituje poválečného vyhánění, excesů a nedostatečného potrestání viníků. Obě strany se v deklaraci zavazují k budoucí spolupráci.⁴⁸ Dle Peroutkové se jedná především o oficiální výklad dějin schválený oběma stranami než o dokument snažící se o porozumění nebo sebereflexi, což je způsobeno především absencí zmínky o německých antifašistech a německých Židech.⁴⁹

Roku 2005 pak došlo k dalšímu posunu, když se česká vláda vyjádřila, že si cení německých antifašistů a omlouvá se za příkoří, kterým museli po válce čelit. Součástí omluvy bylo 30 miliónů korun, které měly být využity na zaznamenání životů Němců, kteří zůstali věrni Československu.⁵⁰

V nedávné minulosti došlo v českém prostředí opět k otevření tohoto tématu. Při prezidentské volbě v roce 2013 pronikalo do debat i téma sudetských Němců a Benešových dekretů.⁵¹ Pouhé položení těchto otázek dokládá, že se jedná o relativně citlivé místo dějin, ke kterému česká společnost stále nemá jednotné stanovisko. Boj probíhá především mezi samotnými Čechy.

3.1.2 Německá cesta za vyrovnáním se s minulostí

Německá společnost je s tématem vyrovnání se s vlastní minulostí konfrontována ještě výrazněji než společnosti jiných národů. Tuto skutečnost vysvětluje fakt, že se jedná především o vyrovnání se s nacionálněsocialistickými zločiny, jejichž světový dosah byl a zůstává šokující. V padesátých letech 20. století se v německé společnosti objevil myšlenkový proud upínající se k odbojovému hnutí, které během války vyvrcholilo atentátem na Adolfa Hitlera, a

⁴⁷ SEIBT, Ferdinand. *Deutschland und die Tschechen: Geschichte einer Nachbarschaft in der Mitte Europas*. München: Piper, 1993, s. 402–403.

⁴⁸ Ministerstvo zahraničních věcí. Velvyslanectví SRN v Praze. *Česko-Německá deklarace* - [online]. Copyright © Německo [cit. 1.7.2019]. Dostupné z: <https://prag.diplo.de/cz-cs/themen/politik/seite-deutsch-tschechische-erklaerung-cz/1126730>

⁴⁹ PEROUTKOVÁ, Michaela. *Vyhnání: jeho obraz v české a německé literatuře*. Praha: Libri 2008, s. 22.

⁵⁰ HUSÁROVÁ, Lucie a TÁBORSKÁ Marika. *Vláda uznala zásluhy sudetoněmeckých antifašistů*. In: *iRozhlas.cz* [online]. Copyright © 24.8.2005 [cit. 2.7.2019]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/vlada-uznala-zasluchy-sudetonemeckych-antifasistu_200508241752_mtaborska

⁵¹ ČESKÁ TELEVIZE. *Prezidentský duel 2013*. In: ceskatelevize.cz [online]. 17. 1. 2013 [cit. 10.11.2020]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10483849868-mimoradne-porady-ct24-2013/213411033170117-prezidentsky-duel/>

tak tento postoj do určité míry popíral vinu.⁵² Podrobněji se antisemitismem zabýval Theodor Adorno. Ve svých pojednáních kladl důraz na to, že antisemitismus je v německé společnosti stále přítomný.⁵³ V šedesátých letech byla německá společnost opět a tentokrát jinak konfrontována se svou historií, když se zjistilo, že minulost vrchních politických představitelů je spojena s nacionálněsocialistickou činností.⁵⁴ Změna se projevila s nástupem spolkového kancléře Willyho Brandta v roce 1969, který se pokoušel o smíření se státy tzv. Východní bloku⁵⁵. Za zmínku stojí např. gesto pokleknutí u památníku obětí povstání v židovském ghettu ve Varšavě. Gesto pokleknutí bylo částí německé společnosti nesené s nelibostí.⁵⁶ Mělo však svůj význam, který ocenil především polský národ.⁵⁷ Také byla uzavřena Pražská smlouva⁵⁸, která označila Mnichovskou dohodu za neplatnou.⁵⁹ V osmdesátých letech spolkový prezident Richard von Weizsäcker (ve funkci 1984–1994) nabádal občany k převzetí odpovědnosti za minulost předků. Tato politika byla charakteristická pro Spolkovou republiku Německo, respektive pro tzv. celky, jimž se dnes říká staré spolkové země, a po sjednocení Německa byla přijata i východní částí, která dříve tvořila někdejší Německou demokratickou republiku.

Vyrovnání se s minulostí sudetských Němců má jiné rysy než proces, kterým prošlo Německo jako celek. Sudetští Němci nejsou ztotožněni s názorem, že by měli přijmout tutéž vinu jako zbytek Německa, neboť sami byli po válce potrestáni vyhnáním ze svých domovů. S ostatními Němci se sice z části kulturně identifikují, ale mají odlišné zvyky, původ. Také proto vznikaly různé spolky, které je dodnes sdružují.⁶⁰

Otázkou tedy zůstává, jak tedy přistupovat správně k historii? Jsem toho názoru, že je třeba vzít v potaz, že historie není černobílá. Měli bychom převzít odpovědnost za činy

⁵² PEROUTKOVÁ, Michaela. *Vyhnání: jeho obraz v české a německé literatuře a ve vzpomínkách*. Praha: Libri, 2008, s. 26.

⁵³ ADORNO, Theodor W. *Kulturkritik und Gesellschaft. In Gesammelte Schriften, Band 10.1: Kulturkritik und Gesellschaft I, „Prismen. Ohne Leitbild“*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1977 s.

⁵⁴ Např. členství Kurta Kiesingera v NSDAP.

⁵⁵ Východní blok je označení pro Sovětský svaz a jeho politické satelity, mezi které patřilo např. Československo, Polsko nebo Maďarsko.

⁵⁶ MÜLLER, Helmut M., Hanna VOLLRATH a Karl-Friedrich KRIEGER. *Dějiny Německa*. Praha: Lidové noviny, 2004, s. 401.

⁵⁷ Tamtéž, s. 401.

⁵⁸ Pražská smlouva byla součástí Ostpolitik Willyho Brandta. Byla podepsána ČSSR a SRN. Obnovovala diplomatické vztahy mezi těmito státy. Označení Mnichovské smlouvy za neplatnou znamenalo, že již nešlo vymáhat žádné negativní právní důsledky pro žádnou stranu, ani materiální nároky Československa. Byla též potvrzena nedotknutelnost hranic.

⁵⁹ MÜLLER, Helmut M., Hanna VOLLRATH a Karl-Friedrich KRIEGER. *Dějiny Německa*. Praha: Lidové noviny, 2004, s. 414.

⁶⁰ PEROUTKOVÁ, Michaela. *Vyhnání: jeho obraz v české a německé literatuře a ve vzpomínkách*. Praha: Libri, 2008, s. 27–29.

minulosti a snažit se o smíření. Měli bychom si přiznat, že bylo často postupováno nespravedlivě a že pro takové zacházení neexistují polehčující okolnosti. Věci nebývají tak jednoduché, jak by se mohlo zdát, a je třeba na vše nahlížet v širších souvislostech. Na místě je omluva, která odsoudí bezprávi, ke kterému docházelo. Je však důležité hledět dopředu a nedělat z křivd minulých křivdy současné. Základem takového přístupu je dialog a spolupráce, vzájemné vztahy by se měly odehrávat na přátelské rovině a minulost by neměla být vymazána, nýbrž připomínána. Zajímavě se jeví myšlenka, o které hovořil švýcarský historik Adrian von Arburg v rozhovoru pro týdeník Respekt, že by vstřícným symbolickým krokem bylo vybudování památníku odsunu sudetských Němců.⁶¹

3.1.3 Vyrovnání se s minulostí postav románu *Berg*

V následující části bych se chtěla věnovat vyrovnání se s minulostí jednotlivých postav. Jmenovitě půjde o hlavní hrdinku Janu, doktorku Christu a její matku Inge. Právě ve vyrovnání se s minulostí je stěžejní paměť, která je předávána. Ve vyprávění postav románu můžeme nalézt prvky typické pro paměť jednotlivých národů, s kterými se identifikují.

3.1.3.1 Jana Horáková

Úvod románu je věnován Janinu snu o hoře, kterou nemůže pokořit. Tato hora by dle mého názoru mohla představovat minulost, kterou by Jana chtěla nechat za sebou. Janě se ale přes veškerou snahu nedaří vylézt na vrchol a dostat se na druhou stranu hory a opustit tak svou minulost. Horu, která se Janě zjevuje ve snech, si lze vyložit i jinak, nicméně všechny výklady spolu úzce souvisí. *Berg* je také název hraničního přechodu mezi Slovenskem a Rakouskem. Dále může být toto slovo spojeno s německým rčením *über dem Berg sein*, které znamená, že se člověku povede překonat dlouhotrvající krizi, často toto rčení bývá spojováno s nějakou nemocí. Všechny výklady tedy znamenají změnu, nový začátek. I Daniela Hodrová považuje horu za magické a významné místo, které je v literatuře užíváno s jasným účelem a smyslem.⁶² Prvním důkazem těžce nesené minulosti je Janin rozhovor s ředitelem nemocnice ohledně referátu, který má přednést na konferenci v Berlíně. Ředitel se Jany ptá na její znalosti němčiny. Jana odpoví, že jsou poměrně dobré, nechá si však pro sebe fakt, že pochází z Chebu, a že němčinu považuje za svůj druhý mateřský jazyk. Zde je patrný stud za svůj původ a také strach, jestli by tato skutečnost nemohla ohrozit její účast na konferenci.⁶³

⁶¹ SACHER, Tomáš. *Navrhoval bych zřítit památník odsunu*. In: *RESPEKT.cz* [online]. Copyright © 29.4. 2014 [cit. 01.07.2019]. Dostupné z: <https://www.respekt.cz/tydenik/2013/6/nadpis-clanku-41>

⁶² HODROVÁ, Daniela. *Místa s tajemstvím*. Praha: KLP, 1994, s. 68.

⁶³ BECKER, Zdenka. *Berg*. Krems an der Donau: Österreichisches Literaturforum, 1994, s. 19.

Při rozhovoru s doktorkou Christou Liebmann, kterou potkala již na konferenci v Berlíně, dojde k odhalení, že se obě ženy narodily v Chebu s velmi malým časovým odstupem. Jana si myslí, že Christa žila v Chebu tak dlouho, aby si na něj uchovala vzpomínky, neuvědomuje si, že Christa musela Sudety opustit stejně jako ostatní Němci. Christa se podiví, že by Jana něco takového nevěděla. Zde se setkáváme s Janiným prozřením, uvědoměním si, že o daných událostech ví, nikdy ji však nenapadlo se jimi skutečně zabývat. Toto zjištění by se dalo označit za jakýsi zvrát v příběhu, který nutí Janu k dalším krokům.

Natürlich habe ich es gewußt[sic!], nur beschäftigt habe ich mich nie wirklich damit. Ich hatte nie einen Grund dazu gehabt.⁶⁴

Samozřejmě jsem to věděla, jen jsem se s tím nikdy doopravdy nezabývala. Nikdy jsem k tomu neměla důvod.⁶⁵

Tato pasáž slouží jako ukázka Janina prozření, kdy Jana byla již dříve obeznámena s přítomností Němců v československém pohraničí. Nikdy si však nepoložila otázku, proč museli odejít a jestli jejich odsun byl vždy spravedlivý. Jana se začíná cítit vinna. Christinina výpověď Janu rozrušila, žádá tedy Christu o vyprávění o její rodině. Doufá, že pomocí příběhu snad najde usmíření s minulostí.

Jakmile Christa skončí své vyprávění, Jana si uvědomí, že nově objevené souvislosti jí neposkytly kýžené usmíření, nýbrž ji ještě více utvrdily v její vině, kterou si za skutky svých předků nese. Toto uvědomění je doprovázeno i fyzickými projevy, kdy se Janě třesou ruce. Zároveň Janu zajímá, jestli si Christa pamatuje přesnou adresu jejich vily. Jana si totiž začíná spojovat některé souvislosti, ze kterých vyplývá, že kromě města obě ženy může spojovat i tato vila.

„Ich habe einen Verdacht“, begann ich zaghaft. „Und ich weiß nicht, ob ich lachen oder weinen soll... Oder mich reich für alles entschuldigen.“⁶⁶

„Mám podezření“, začala jsem plaše. „A nevím, jestli se mám smát nebo plakat... Nebo se za vše omluvit.“⁶⁷

Vidíme, že Jana cítí nejen vinu, ale i jakousi bezmoc, celá situace jí také určitým způsobem přijde směšná. Čtenář z toho velmi snadno pochopí těžko definovatelné pocity, se kterými se hrdinka potýká, přímá řeč zde dodává sdělení větší naléhavost.

Jana se odhodlá vyprávět příběh své rodiny, která se do Chebu po válce přistěhovala. Vzpomíná na poválečné období v Chebu, které bylo charakteristické jakousi ztrátou paměti.

⁶⁴ BECKER, Zdenka. *Berg*. Krems an der Donau: Österreichisches Literaturforum, s. 58.

⁶⁵ Překlad: autorka práce.

⁶⁶ Tamtéž, s. 89.

⁶⁷ Překlad: autorka práce.

Lidé popírali, co se stalo, přizpůsobili si to a omlouvali své jednání, že na něj měli s ohledem na válku právo. Na vině byli dle nich všichni Němci. V záplavě zapomenutí byla hmotnou vzpomínkou na původní obyvatele gynekologická židle, na které si děti hrály na válku. Tato židle je symbolem toho, co válka a vysídlení způsobilo. Na jedné straně je to zapomenutí vysídlení a na druhé straně je to právě válka, která je natolik zakořeněna v lidech, že dokázala ospravedlnit krutost, ke které po skončení války došlo, a vymazat vzpomínky na ni.

Erst später haben die Kinder im Wald einen rostigen gynäkologischen Stuhl gefunden, den sie zu einer Kanone umgebaut haben. Damals spielten alle Kinder Krieg.⁶⁸

Teprve později objevily děti v lese zrezivělou gynekologické křeslo, ze kterého si udělaly kanón. Tehdy si všechny děti hrály na válku.⁶⁹

Po svém vyprávění, které popisuje určitou opuštěnost Chebu, se Jana ještě více zastydí za minulost svých předků. Jana s Christou si padnou do náručí. V objetí Christy Jana začne plakat, zároveň cítí úlevu. Dalo by se to označit jako první krok na cestě za odpuštěním, vyrovnáním. Objetí vyjadřuje gesto pochopení, sounáležitosti.

Doch keine Tränen dieser Welt konnten das, was ich in Christas Umarmung empfand, zunichte machen.⁷⁰

Ale přece žádné slzy tohoto světa nemohly zničit to, co jsem pocítila v Christině objetí.⁷¹

Jana si přesto stále připadá vinna a snaží se to odčinit. Všechno Christě pomáhá, cítí se být jejím dlužníkem, služebnicí. Jejich nově vzniklé přátelství se prohlubuje a Jana začíná nacházet nový smysl. Dalo by se tedy polemizovat, do jaké míry se jejich vztah dá označit za přátelství. Ze strany Jany jde spíše o službu, možnost k vykoupení. Snaží se tím zahojit všechny rány minulosti.

Důležitou částí příběhu je Janina návštěva Chebu. Poznání města, ze kterého má jen sporé vzpomínky a které nikdy nepovažovala za svůj domov, se pro ni má stát posledním zastavením před setkáním s Inge. Pobyt v Chebu je doprovázen popisem daného místa, který má čtenáři přiblížit, jak město na Janu působilo. Cheb je zde prezentován jako prostředek k uzavření minulosti, jako poslední zastávka před setkáním se tváří v tvář s někým, kdo doopravdy pocítil poválečné nespravedlnosti.

Inge Janu vřele přijme a je potěšena pozorností, která je jí věnována. Je důležité si povšimnout, že téma je natolik palčivé, že nutí Janu ke lži. Když je pak odhalen Janin původ, i přes svůj odpor k Československu Inge Janu nezavrhně. Tato část je stěžejní pro obě postavy,

⁶⁸ BECKER, Zdenka. *Berg*. Krems an der Donau: Österreichisches Literaturforum, s. 97.

⁶⁹ Překlad: autorka práce.

⁷⁰ Tamtéž, s. 102.

⁷¹ Překlad: autorka práce.

vytváří pomyslnou čáru za křivdami minulosti a dává pocítit, že nelze nést kolektivní vinu navždy, že může přijít odpuštění, usmíření se s minulostí. Toto je vyjádřeno slovy Inge k Erichovi.

„Erich, sie ist doch anders. Sie ist ganz anders als die anderen.“⁷²

„Eriku, ona je ale jiná. Ona je zcela jiná než ti ostatní.“⁷³

Důležité poznání je, že v otázce viny nelze generalizovat. Ne všichni Češi byli odpovědní za krutosti páchané na německých obyvatelích.

V závěru románu je Jana naposledy napadena za svou minulost. Příčinou Christininu jednání je milenecký vztah, který vznikl mezi Janou a Rainerem. Slova nenávisti tedy nepramení z pocitu křivdy za minulá léta, ale z momentální situace. Na této ukázce je dobře znázorněno, že často nejde ve skutečnosti o rány minulé, nýbrž o ty současné, kterými ty staré otevíráme, abychom způsobili větší bolest.

„Du hast mir immer alles weggenommen. mein Land, mein Haus, meinen Mann... Mein Land, mein Haus, meinen Mann.“⁷⁴

„Ty jsi mi neustále všechno brala, moji zemi, můj dům, mého muže.... Mou zemi, můj dům, mého muže.“⁷⁵

Postava Jany v románu zastupuje československou stranu. Na začátku je patrné, že o osudu sudetských Němců věděla jen velmi málo. To by mohlo být způsobeno tím, že se komunistický režim v Československu snažil o záměrné zapomenutí tohoto historického období. Jana je ochotna si vyslechnout příběh druhé strany, a při zjištění, k jakému bezpráví docházelo, cítí vinu a potřebu omluvit se. Setkání s Inge je pro ni smířením. Autorka v postavě Jany promítá své vlastní zkušenosti⁷⁶ a jakýsi ideální stav, kdy člověk přijme prohřešky svých předků, projeví za ně upřímnou lítost a dokáže se od starých křivd odpoutat a budovat nové vztahy. Román *Berg* vyšel roku 1994, tedy v době, kdy se teprve konstituovaly oficiální česko-německé vztahy. Až roku 1997 byla podepsána *Česko-německá deklarace o vzájemných vztazích a jejich budoucím rozvoji*, která udává výklad historie a zavazuje se k další spolupráci. Vyjadřuje tedy něco, co se Zdenka Becker povedlo zobrazit v postavě Jany.

⁷² BECKER, Zdenka. *Berg*. Krems an der Donau: Österreichisches Literaturforum, s. 114.

⁷³ Překlad: autorka práce.

⁷⁴ Tamtéž. s. 157.

⁷⁵ Překlad: autorka práce.

⁷⁶ SUDOR, Karel. Žije 40 rokov v Rakúsku. Kde vidí rozdiely so Slovenskom? In: Dennik.sk [online]. Copyright© N Press s.r.o., 3.12.2015 [cit. 21.7.2020]. Dostupné z: <https://dennikn.sk/309044/zije-40-rokov-rakusku-vidi-rozdiely-so-slovenskom/>

3.1.3.2 Christa Liebmann

Postava Christy slouží v otázce vyrovnání se s minulostí spíše jako prostředník. Přibližuje Janě osudy její rodiny. Uvědomuje si, že válku způsobili jejich otcové a že určitá vina bude vždy ležet na potomcích. Christa vůči Janě necítí zášť za křivdy minulosti, dokud se nedozví o mileneckém vztahu Jany a jejího manžela Rainera.

Christa zastupuje generaci, která vyrostla již v Německu; cítí, že jejím předkům bylo ukřivděno. Uvědomuje si, že její matka stále cítí zášť vůči Československu a je velmi skeptická ohledně jejího smíření se s minulostí. I přesto si však myslí, že dialog mezi Inge a Janou by mohl vést alespoň k malé změně v matčině pohledu na věc. Sama se však více ztotožňuje s Německem než s oblastí Sudet náležejících tehdejšímu Československu.

3.1.3.3 Inge Richter

Vyprávění Christy o její rodině nabízí první vhled na cestu vyrovnání se s minulostí ze strany Inge. Konec války a poválečná léta jsou pro Inge bolestivým obdobím. Musela opustit Cheb, který považovala za svůj domov, a také ji odsun navždy odloučil od jejích blízkých. Ať už jde o její rodiče, kteří zemřeli na údajnou srdeční slabost v internačním táboře, nebo o Hermu Gruber, služebnou, která beze stopy zmizela. Následující cesta vlakem, kterou se svými dětmi a s Marií absolvuje ve vagónu pro dobytek, je pro ni natolik frustrující, že se jí do dnešních dnů o útěku zdá. Dle slov Christy se přes svou minulost nikdy nepřenesla a cítí odpor ke všemu československému.

„Da bin ich skeptisch“, sagte Christa. „Meine Mutter hat die Vergangenheit nicht bewältigt und ist gegenüber allem, was tschechisch ist, intolerant und abweisend.“⁷⁷

„Tady jsem skeptická“, řekla Christa, „moje matka se s minulostí nevyrovnala a je proti všemu, co je české, netolerantní a odmítavá.“⁷⁸

Při setkání s Janou Inge vzpomíná na těžké začátky v Německu. Také zmiňuje poslední dny v Chebu, kdy Němci byli bráni jako lidé druhé kategorie a museli nosit bílou pásku, aby byli odlišeni od Čechů. Vzpomínka na její rodné město v ní vyvolává smutek a vztek. Nikdy se již do Chebu nevrátila, má totiž strach, že by byla schopna odpustit svým trýznitelům. Když se pak dozví, že Jana pochází z Československa, nedokáže se na ni zlobit.

Z pasáží, které se věnují Inge si lze všimnout, že její postava se nejdříve s minulostí nechce smířit. Tento stav je pochopitelný, neboť Inge v románu představuje postavu zastupující sudetské Němce, kteří byli přímými účastníky hrůz, k nimž docházelo během tzv. divokého

⁷⁷ BECKER, Zdenka. *Berg*. Krems an der Donau: Österreichisches Literaturforum, s. 107–108.

⁷⁸ Překlad: autorka práce.

odsunu. Některé zážitky se jí stále vrací, a tudíž určitým způsobem trauma stále prožívá. Ohledně jejího odpuštění je skeptická i Christa, ale přesto domluví výše zmíněnou schůzku. Společný dialog žen ukazuje, že dané téma je těžko zpracovatelné pro obě strany, ale pokud se rozhodnout vzájemně si naslouchat a porozumět si, mohou nalézt usmíření. To se povede i Inge, odpouští Janě a necítí vůči ní křivdu. Dalo by se předpokládat, že právě tento akt je prvním krokem, který Inge učinila na cestě ke smíření se s minulostí.

3.2 Motivy hledání domova, vlastního původu

Motiv hledání domova je v románu velmi silný, neboť v několika časových rovinách popisuje život uprchlíků. Kromě časové roviny je zde hledání domova definováno důvody, které vedly k útěku, k emigraci.

Hlavní postava románu Jana má obtíže při hledání domova. Tyto strasti jsou způsobeny Janiným těžko definovatelným původem. Narodila se slovenským rodičům v Chebu, tedy ve městě, které sice leží v Čechách, ale do roku 1945 bylo obýváno z velké části Němci.

Otázkou, kterou si hlavní postava položí ještě v hotelu v Berlíně, by se dalo uvést její hledání domova:

„Kann Fremde zur Heimat werden?“⁷⁹

„Může se cizina stát vlastní?“⁸⁰

Právě otázka, jestli lze v cizině najít domov, doprovází nejen hlavní hrdinku, ale i další postavy, celým románem. Když se Jana dozví o revolučních událostech roku 1989 v Československu, přemýšlí o své emigraci. O tom, zda bylo správné učinit tento krok, je nejistá, vrátit se ale nechce. I když se obává pocitů spojených s hledáním domova, se smutkem, který možná nikdy nepomine. Vlastní pochybnosti jsou podpořeny přístupem ostatních. Na Janu je neustále nahlíženo jako na nezvaného hosta. S takovým přístupem se postava Jany střetává znovu, když v nemocnici dojde k údajné krádeži, ze které je obviněna. Vina na ní padne jako na uprchlíka, který tu nemá co pohledávat.

„Das haben wir davon, dass wir das Lumpenpack durchfüttern,“ oder „Hitler hätte gewusst, wie man euch los wird.“⁸¹

„To máme z toho, že tu bandu lumpů živíme“ nebo „Hitler by věděl, jak se vás zbavit.“

⁷⁹ BECKER, Zdenka. *Berg*. Krems an der Donau: Österreichisches Literaturforum, s. 24.

⁸⁰ Překlad: autorka práce.

⁸¹ Tamtéž, s. 132.

Z těchto zvolání je patrné, že život uprchlíka/emigranta se neustále potýká s předsudky, které mu znemožňují ztotožnit se s daným místem a najít nový domov. Jedna z rovin hledání domova spočívá tedy v přijetí ostatních. Domov tedy může být brán abstraktně jako pocit.

Další rovina je spojena s konkrétním místem. Lze najít domov, pokud bydlíte v penzionu pro uprchlíky? Odpověď na tuto otázku získáváme v druhé části románu, kdy si hlavní postava může dovolit vlastní byt. Pocit domova je tu spojen se samostatností, postavením se na vlastní nohy, možností vytvořit si nový domov. Kdy se už nadále necítí jako host, ale jako strůjce svého vlastního života. Mít vlastní byt dokonce popisuje jako její nejvytouženější sen v danou dobu:

Endlich ging mein sehnlichster Traum, eine eigene Wohnung zu haben, in Erfüllung.⁸²

Konečně se vyplnil můj největší sen – mít vlastní byt.⁸³

Důležitým faktorem, který hraje ve prospěch Jany, je fakt, že svůj bývalý domov opustila z části dobrovolně. Ano, sice byla hnána nesvobodou v totalitní zemi, nicméně k emigraci nebyla přímo donucena. Bylo to její vlastní rozhodnutí. Toto hledání domova se vztahuje k Vídni, tedy k současnému životu hrdinky. Vídeň dle Jany není jejím vysněným místem, ale dá se zde dobře žít. I přes občasné předsudky k uprchlíkům je to místo, kde dostane pomoc každý. Vídeň je tak představena jako přístav pro ztracené, jako místo, které není ideální, ale může poskytnout nový domov.

Wien ist die Stadt mit Herz. Mit einem Herz für die anderen.⁸⁴

Vídeň je město se srdcem. Se srdcem pro ty ostatní.⁸⁵

Když se Jana vrací do doby, kdy její rodina bydlela v Chebu, lze si všimnout, že se s daným městem nikdy zcela nesžila. Stín vysídlení, který ve městě přetrvával, nikdy nedovolil, aby se toto místo stalo pro její rodinu domovem.

Eger ersetzte meiner Familie nicht die Heimat.⁸⁶

Cheb nenahradil mé rodině domov.⁸⁷

Ani návštěva města v současnosti pro ni není připomínkou domova, ale spíše připomínkou těžce definovatelné bolesti. Jana k Chebu přistupuje velmi povrchně a neosobně, což je pochopitelné vzhledem k její minulosti.

⁸² BECKER, Zdenka. *Berg*. Krems an der Donau: Österreichisches Literaturforum, s. 137.

⁸³ Překlad: autorka práce.

⁸⁴ Tamtéž, s. 128.

⁸⁵ Překlad: autorka práce.

⁸⁶ Tamtéž, s. 97.

⁸⁷ Překlad: autorka práce.

Ve třech letech se Jana se svou rodinou přestěhovala do Bratislavy, i přesto, že se opět ocitli v roli cizinců, stalo se toto místo pro Janu domovem, což lze poznat z této výpovědi:

Ein künstlich entstandener Satellit an der Peripherie dieser Stadt wurde für mich die so viel gepriesene Heimat, obwohl wir auch hier Fremdlinge waren.⁸⁸

Uměle vytvořený satelit na periferii tohoto města se pro mě stal tolik cenným domovem, přestože i tady jsme byli cizinci.⁸⁹

Na Bratislavu je vzpomínáno s nostalgickým nádechem, kdy ostatní obyvatelé byli přátelští a postavy si vytvořily vztah ke konkrétním místům a věcem v Bratislavě. Důvodem, proč Jana na Bratislavu nahlíží jako na svůj opravdový domov, může být i jazyk. Jako Slováci jsou v Bratislavě konečně mezi svými krajany, kromě domova nalézají i své kořeny, svůj původ. Opět je tu tedy domov spojen s pocitem sounáležitosti, více než ke konkrétnímu místu se domov vztahuje k abstraktnímu pocitu.

Wie ich schon sagte, die Stadt mit der viertürmigen Burg an der Donau war meine Heimat.⁹⁰

Jak jsem již řekla, město se čtyř věžatým hradem na Dunaji bylo mým domovem.⁹¹

Na druhé straně máme případ postavy Inge. Cheb byl pro ni vždy domovem, žila zde její rodina, měla tu zázemí v podobě práce a později také v podobě manžela a dětí. Když je pak nucena domov opustit, nikdy se zcela nesmíří se svým osudem. Je nutné si uvědomit, že Inge za svůj domov považuje Cheb, který už vlastně neexistuje, který se – s ohledem na dějinné události se změnil – a Inge by zde již pravděpodobně svůj domov nenalezla. Inge vztahuje domov ke vzpomínce. Nikdy se po opuštění Chebu neodhodlala k jeho opětovnému navštívení.

V románu se osobně setkáme s Inge v domově důchodců ve Frankfurtu, kde se těšila nadstandardnímu postavení. Měla lepší pokoj než ostatní, a dokonce ji pravidelně chodila navštěvovat jedna z jejích dcer. Pocit domova však pramenil převážně z přítomnosti Marie Gruber, která byla dcerou její bývalé služebné Hermy. Marie již nevystupovala v podřízeném postavení – jako dcera služky, nýbrž jako věrná přítelkyně. V podobě Marie se tak skrývá odkaz jak na domov, tak na původ. I postava Inge tak svůj domov vidí v pocitu, ve vztahu k jiné osobě, má pro ni také abstraktní podobu.

„Mariechen blieb bis heute bei mir“, sagte mir die alte Dame am Abend in ihren Appartement bei einer Schale Tee.⁹²

„Maruška zůstala dodnes při mně“, řekla mi stará dáma večer v jejím apartmá při šálku čaje.⁹³

⁸⁸ BECKER, Zdenka. *Berg*. Krems an der Donau: Österreichisches Literaturforum, s. 98.

⁸⁹ Překlad: autorka práce.

⁹⁰ Tamtéž, s. 101.

⁹¹ Překlad: autorka práce.

⁹² Tamtéž, s. 113.

⁹³ Překlad: autorka práce.

Pokud se na motiv hledání domova podíváme z pohledu paměti míst, můžeme přijít na zajímavé souvislosti. Inge svůj domov vztahuje k Chebu, tedy k místu, kde žila její rodina. Toto místo by se dalo označit jako generační. Aleide Assmannová popisuje generační místo jako místo, které je pevně a dlouhodobě spojeno s rodinnou historií. Skýtá se zde ještě jedna možnost, jak nahlížet na Cheb, a to jako na místo traumatické. Tento pohled lze uplatnit u postavy Inge i u postavy Jany. Aleide Assmannová říká, „že příběh traumatického místa nelze vyprávět, že výrazy jako hřích, stud nebo vina zde odrážejí nevyslovitelné.“⁹⁴ Tato definice je dle mého soudu příhodná například pro Janinu návštěvu Chebu v dospělosti nebo také pro strach Inge z návratu do jejího rodného města, které má v její paměti určitou nostalgickou podobu, k jejímuž narušení by při návštěvě pravděpodobně došlo.

⁹⁴ ASSMANN, Aleida. *Prostory vzpomínání: podoby a proměny kulturní paměti*. Praha: Univerzita Karlova, Karolinum, 2018, s. 338–370.

4. Interpretace historických událostí se zvláštním zaměřením na události roku 1945

K porozumění románu *Berg* je potřeba si osvětlit některé historické události, které formují jeho podobu, k tomu využiji sekundární literaturu. Pro větší přehlednost budu při popisu postupovat chronologicky tak, jak se události odehrály, a ne v pořadí, v jakém byly v románu zmíněny za sebou.

4.1 Vznik Československa a nadcházející léta

Vyprávění Christy Liebmann o její rodině nezačíná přímo vznikem Československé republiky, ale přesto bych touto událostí začala, neboť se od něj dále odvíjí příběh. Rok 1918 byl mimo jiné koncem první světové války. Války, která se navždy zapsala do paměti světa a zcela ho změnila. Jednou z těchto změn byl rozpad starých monarchií a vznik nových státních útvarů. Na troskách habsburské monarchie Rakousko-Uhersko tak vznikly tyto státy: Rakousko, Maďarsko, Království Srbů, Chorvatů a Slovinců a Československo. Vznik Československa se váže k 28. říjnu 1918, kdy členové Národního výboru⁹⁵ obsadili vojenský obilný ústav v Praze a později vydali první zákon o Československém státě.⁹⁶

Nově vzniklá republika se potýkala s národnostní problematikou. Národnostní složení při sčítání lidu v roce 1921 vypadalo takto:⁹⁷

Národnost	Počet obyvatel
Československá	8 760 937
Německá	3 123 568
Maďarská	745 431
Ruská (velkoruská, ukrajinská, karpatoruská)	461 849
Židovská	180 855
Polská	75 853
Jiná	25 871
Celkem	13 374 364

⁹⁵ Národní výbor byl tvořen těmito muži: Vavro Šrobár, Alois Rašín, František Soukup, Jiří Stříbrný, Alois Švehla.

⁹⁶ ČAPKA, František. *Dějiny země Koruny české v datech*. Praha: Libri, 2010, s. 612 a 620.

⁹⁷ Tabulka je vytvořena autorkou práce na základě údajů uvedených v publikaci: TÓTH, Andrej, NOVOTNÝ, Lukáš a STEHLÍK, Michal. *Národnostní menšiny v Československu 1918–1938: od státu národního ke státu národnostnímu?* Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2012, s. 625.

Německá menšina, která tvořila zhruba jednu třetinu populace republiky, vyhlásila 3 samostatné provincie⁹⁸, jejichž požadavkem bylo připojení k Rakousku. Zpočátku se Československo snažilo najít diplomatickou cestu ke smíření, po marných pokusech přešlo k vojenskému potlačení separatistických tendencí.⁹⁹ Nechvalně se pak do dějin zapsaly protesty při volbách do rakouského parlamentu. Němcům byla zakázána účast na těchto volbách. Proti nepokojům bylo opět vojensky zakročeno, to si vyžádalo zhruba 50 lidských životů.¹⁰⁰ O národnostním složení v Chebu se vyjadřuje i Zdenka Becker v románu *Berg*. K pravidelnému setkávání světů Čechů a Němců zde docházelo na trhu. Češi byli většinou sedláci a na trhu prodávali své produkty. Češi uměli německy, Němci češtinu neovládali, ta byla považována za jazyk sedláků, dělníků. Je zde popisována určitá bariéra, která mezi oběma národy na základě řeči a postavení vznikla. Oba národy se akceptovaly, žily vedle sebe. Soužití obou národů však vykazuje prvky lhostejnosti.¹⁰¹

Absurdně se pak jeví situace, kdy Inge musí vyučovat v češtině, mezi svými kolegy byla totiž jediná, která měla složenou zkoušku z českého jazyka. Inge však měla s češtinou velké problémy. Jediný žák, Willi, uměl česky, neboť navštěvoval v předešlých letech českou školu. Absurdita této výuky je vykreslena v situaci, kdy školu navštíví inspektor, aby zkontroloval, jestli výuka doopravdy probíhá v češtině. Inge během hodiny, kterou inspektor navštíví, napíše na tabuli různá česká slova. Po skončení hodiny slova překontroluje a zjistí, že jsou špatně napsána. Daný inspektor si ničeho nevšiml, neboť sám neuměl česky. Celé je to uzavřeno větou, která vypovídá o situaci výše zmíněné, že žádný Němec v Chebu neumí česky.

Also stimmt doch die Theorie, dass in Eger kein Deutscher Tschechisch konnte, nicht einmal der Inspektor.¹⁰²

Takže přeci jenom sedí teorie, že v Chebu žádný Němec neumí česky, ani inspektor.¹⁰³

Zde se autorka pravděpodobně snažila o záznam toho, jak byl uplatňován zákon o jazyce československém. Veškerá výuka však díky předpisům nemusela probíhat v češtině, neboť tyto předpisy k zákonu zaručovaly výuku v mateřském jazyce pro národnosti, které v

⁹⁸ Šlo o tyto německé provincie: Deutschböhmen, Sudetenland, Böhmerwaldgau a Deutschsüdmähren.

⁹⁹ RICHTER, Karel. *Češi a Němci v zrcadle dějin*. Třebíč: Akcent, 1999, s. 151–153.

¹⁰⁰ KAPPELLER, Norbert a Peter WASSERTHEURER. *Die deutsche Minderheit in Tschechien: das Schicksal der heimatverbliebenen Sudetendeutschen nach 1945*. Freistadt: Institutsverlag Idea, 2008, s. 31.

¹⁰¹ BECKER, Zdenka. *Berg*. Krems an der Donau: Österreichisches Literaturforum, 1994, s. 65.

¹⁰² Tamtéž, s. 72.

¹⁰³ Překlad: autorka práce.

dané oblasti mají populaci vyšší než 20 %. V těchto oblastech byla zaručena i možnost úředního styku v jejich jazyce. Takovým způsobem mělo být správně postupováno dle práva.¹⁰⁴

4.2 Třicátá léta a druhá světová válka

Roku 1929 vypukla světová ekonomická krize, která během následujících let zasáhla i Československo. Nejdříve se krize podepsala na zemědělství, následoval spotřební průmysl, který měl velké zázemí právě v pohraničních územích, která byla obývána německým obyvatelstvem. Nedostatek, nezaměstnanost a nespokojenost vyplývající z dané situace vedly k nárůstu extrémismu. Popularitu postupně získávala sudetoněmecká SdP¹⁰⁵, v jejímž čele stál Konrád Henlein. SdP měla vazby na německou NSDAP¹⁰⁶ a Adolfa Hitlera. Požadavky vůči Československu se začaly stupňovat, a i přes veškerou snahu československé vlády se staly nesplnitelnými. Během roku 1938 situace eskalovala k podepsání Mnichovské dohody, která stvrzovala připojení pohraničních oblastí s německým obyvatelstvem k německé Třetí říši. Dne 1. 10. 1938 vznikla Druhá republika, v jejímž čele na postu prezidenta stál Emil Hácha. Události dalších měsíců vedly k odtržení Slovenska, tedy ke vzniku Slovenského štátu a také ke vzniku Protektorátu Čechy a Morava. Následujících šest let Československo strávilo pod nadvládou německé Třetí říše. Za nejhorší léta by se dalo označit období první a druhé heydrichiády¹⁰⁷. Druhá světová válka v Evropě oficiálně skončila 8. 5. 1945. Nicméně poslední výstřely padly v Čechách ještě 11. 5. 1945.¹⁰⁸

Situaci těsně před druhou světovou válkou a během ní je ve vyprávění Christy věnováno poměrně málo pozornosti. Je zde zmínka o Adolfu Hitlerovi a jeho nástupu k moci, o nejasnosti jeho opravdových záměrů. Zároveň je ukázáno, že se postavy příběhu k politické situaci staví skepticky.

Aber auch wenn ganz Deutschland „Heil Hitler!“ schrie, sahen die Schulzes dem Treiben mit einer Portion Skepsis zu.¹⁰⁹

Ale i když celé Německo křičelo „Heil Hitler“, sledovali Schulzovi toto jednání s dávkou skepse.¹¹⁰

¹⁰⁴ PÁLKA, Adam. *Peripetie jazykového zákona z první republiky*. In: *pravo21online.cz* [online]. Copyright © Masarykova univerzita, 26.6.2017 [cit. 8.7.2021]. Dostupné z: <https://pravo21.online/pravo/peripetie-jazykoveho-zakona-z-prvni-republiky>

¹⁰⁵ Zkratka pro Sudetendeutsche Partei.

¹⁰⁶ Zkratka pro Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei.

¹⁰⁷ Pojmenování podle Reinharda Heydricha, zastupujícího říšského protektora v Protektorátu Čechy a Morava od září 1941 až do června 1942. První heydrichiáda je spojena s jeho funkčním obdobím a se stanným právem, které bylo zavedeno. Druhá heydrichiáda se vztahuje na období po spáchání atentátu na jeho osobu, kdy nakonec zemřel na otravu krve.

¹⁰⁸ DEJMEK, Jindřich. *Československo: dějiny státu*. Praha: Libri, 2018, s. 217–374.

¹⁰⁹ BECKER, Zdenka. *Berg*. Krems an der Donau: Österreichisches Literaturforum, 1994, s. 73.

¹¹⁰ Překlad: autorka práce.

Lze vidět, že politická situace je pro ně něco, co se odehrává na pozadí jejich všedních dnů. Mnohem důležitější je, že Johann konečně otevře v Chebu svou lékařskou praxi. Přímo se jich tento celosvětový konflikt dotkne, když Johann musí nastoupit jako lékař do lazaretu v Liberci. V Liberci s ním žije Inge, jejich dcery a Marie. Je zvláštní, že autorka se v románu vyhýbá otázce holocaustu. Nezmiňuje ho přímo, hovoří se o tom, že během války docházelo ke krutostem. Není však přímo řečeno, co se dělo, žádná zmínka o osudu Židů během války. Autorka tuto část pravděpodobně vynechává, neboť se postav v románu v zásadě nedotýká. Postavy nechovaly sympatie k nacismu a nemusí to tedy být bráno jako důležité téma. Následné vysídlení sudetských Němců pak ale může působit zcela bezdůvodně, nespravedlivě ve všech případech. Osud Židů je zmíněn pouze jednou při rozhovoru Christy s Janou, která je zdcena po vyslechnutí Christinina příběhu:

„Im Krieg ist so viel Unrecht begangen worden, auf deutscher Seite sowieso. Und die Juden...?“¹¹¹

„Ve válce bylo způsobeno tolik nespravedlnosti, i na německé straně. A ti Židé...?“¹¹²

Bližící se konec války je tu spojován hlavně s nejistým osudem sudetských Němců a z něj plynoucího strachu. Je ukázána obava, že nebude rozlišováno, jestli jde o Němce z říše nebo ze Sudet.

Man munkelte von fächerlichen Massnahmen gegen die Kriegsverursacher, da wurde kein Unterschied zwischen einem Berliner und einem Sudetendeutschen gemacht...¹¹³

Šuškal se o strašlivých opatřeních vůči těm, kteří zapříčinili válku, a nedělal se žádný rozdíl mezi Berlínanem a sudetským Němcem...¹¹⁴

4.3 Poválečná léta

Již během války se začala řešit otázka německého obyvatelstva v Československu. První silný tlak se projevil v roce 1941 v československém zahraničním i domácím odboji. Problém byl natolik komplikovaný, že ani v následujících letech nepřišlo finální rozhodnutí. Jednání vedla ke schvalování myšlenky transferu sudetských Němců, kteří prokazatelně vystupovali proti Československu. Prezident Beneš jednal v londýnském exilu původně s W. Jakschem, který zastupoval tzv. nacionální křídlo sudetoněmeckých antifašistů, kvůli určitým neshodám Beneš později vyjednával s levicově zaměřenými sudetoněmeckými antifašisty. Na nutnosti transferu sudetských Němců, kteří spolupracovali se nacionálněsocialistickou vládou, se shodli zástupci Velké Británie, USA i SSSR. Velká Británie a USA požadovaly, aby byly stanoveny přesné

¹¹¹ BECKER, Zdenka. *Berg*. Krems an der Donau: Österreichisches Literaturforum, s. 102.

¹¹² Překlad: autorka práce.

¹¹³ Tamtéž, s. 75.

¹¹⁴ Překlad: autorka práce.

podmínky transferu. Do košického vládního programu bylo do VIII. kapitoly nastíněno, jak bude postupováno. Nejednalo se však o dostatečně konkrétní plán.¹¹⁵

Poválečné období je spojováno s dekrety prezidenta republiky, které nahrazovaly zákonodárnou moc. Na základě těchto dekretů tak byl řešen vztah k národnostním menšinám, tedy například odsun Němců a konfiskace jejich majetku. Dekrety také zaštitily znárodnění některých průmyslových odvětví.¹¹⁶

Hrůzy, které se během druhé světové války odehrály, způsobily následující situace.¹¹⁷ Ty se často ve své krutosti vyrovnaly činům během války. Již na začátku roku 1945 docházelo k evakuaci německého obyvatelstva z východní fronty, kdy Němci prchali před Rudou armádou. Jejich cílem bylo území obsazené americkou armádou nebo území dnešní Spolkové republiky Německo. Tento postup však z většiny neplatí pro německé obyvatelstvo z československého pohraničí, které zůstávalo ve svých domovech. Od poloviny května 1945 docházelo v Československu k takzvanému divokému odsunu. Nově vzniklý 1. čs. armádní sbor převzal kontrolu nad pohraničními oblastmi, kde k odsunu obyvatelstva docházelo. Začaly se také utvářet revoluční gardy, které často nedbaly nařízení a svými činy se stavěly do pozic samozvaných soudců. Během odsunu vznikala internační a jiná střediska, danými místy mělo projít až 350 000 Němců. Častým jevem bylo, že se v daných zařízeních ocitli lidé, kteří s nacistickým režimem prokazatelně nespolupracovali.¹¹⁸ Něco takového můžeme zaznamenat i v románu *Berg*. Rodiče Inge, Karl a Ulrike Schulzovi, se ke konci války ocitají v jednom internačním táboře, kde nakonec umírají.

První fáze odsunu byla provázena neorganizovaností a často docházelo k nespravedlnostem a krutostem, kterých se Češi na Němcích dopouštěli. Nechvalně známý je například Brněnský „pochod smrti“. Počet Němců, kteří byli tímto divokým odsunem postiženi, se pohybuje kolem zhruba 700 000.

Důležitým bodem je vydání směrnice z 15. června 1945, dle které by měli být respektováni, ti občané, kteří bojovali za osvobození republiky a trpěli pod nacistickým terorem. Další evakuace již probíhala přísně organizovaně, dokonce se ustanovily výjimky pro antifašisty a kvalifikované dělníky. Opatření, která měla zabránit nespravedlivému zacházení, byla často porušována. Divoký odsun s sebou také přinesl zákon č. 115/1946 Sb., který

¹¹⁵ STANĚK, Tomáš. *Odsun Němců z Československa 1945-1947*. Praha: Academia, 1991, s. 32–33, 50–51.

¹¹⁶ ČAPKA, František. *Dějiny země Koruny české v datech*. Praha: Libri, 2010, s. 711.

¹¹⁷ Kromě války hrál roli i nacionalismus, který byl zakořeněn ve střední Evropě.

¹¹⁸ STANĚK, Tomáš. *Odsun Němců z Československa 1945-1947*. Praha: Academia, 1991, s. 52–66.

legalizoval činy spáchané v rámci boje o svobodu Čechů a Slováků v období od 30. září do 28. října 1945. Tomuto zákonu bylo vytykáno, že nedošlo ke spravedlivému potrestání zločinců. Daný zákon neměl zastřešovat zločiny „z důvodů nízkých a nečestných“. I přesto někteří pachatelé nebyli potrestáni dostatečně nebo vůbec.¹¹⁹

Od 17. července do 2. srpna 1945 se konala konference v Postupimi, kde se sešli představitelé Velké trojky. Sovětský svaz zastupoval Stalin, USA zastupoval Truman, který na postu prezidenta vystřídal již zemřelého Roosevelta, a Churchill za Velkou Británii, který byl brzy nahrazen Atleem, jenž se stal po volbách do Dolní sněmovny premiérem.¹²⁰ Cílem jednání této konference byl mimo jiné odsun obyvatelstva německé národnosti z Polska, Maďarska a Československa. Velká trojka se nakonec usnesla na tom, že je odsun Němců z těchto oblastí nezbytný. Musí k tomu však dojít humánně a organizovaně. „Odsunuté“ obyvatelstvo by pak mělo být spravedlivě rozděleno do jednotlivých okupačních pásem.¹²¹ Na základě tohoto rozhodnutí československá vláda chtěla během prosince vysídlit 250 000 Němců a dalších 150 000 v lednu 1946. Organizační důvody to však neumožnily a došlo k tomu až v lednu 1946. Nyní odsun probíhal většinou v souladu s mezinárodním usnesením. Ke konci roku 1946 bylo z Československa vysídleno okolo 2 000 000 Němců. V roce 1947 došlo k obnovení procesu a zhruba 200 000 Němců bylo posláno do americké a sovětské zóny. V letech 1950-1951 došlo k poslední části procesu v rámci sjednocování rodin v SRN.¹²²

Během odsunu v Československu tak musela opustit svůj domov většina německého obyvatelstva, tedy přes 3 000 000 Němců.¹²³ Jako názornou ukázkou můžeme brát situaci v Chebu, kdy při sčítání lidu v roce 1930 zde žilo 37 599 obyvatel, při sčítání v roce 1950 zde žilo jen 20 178 obyvatel.¹²⁴ Rozdíl, který mezi danými čísly vznikne, neodpovídá přesně počtu vysídlených Němců, neboť musíme brát v potaz, že mezi danými roky proběhla i druhá světová válka, kde jistě zemřela část populace, a také došlo k určitému navýšení populace během osidlování pohraničí po odsunu. Když tedy zvážíme všechny faktory, které mimo odsunu, daná čísla mohla ovlivnit, stále se jedná o poměrně velký rozdíl.

¹¹⁹ DEJMEK, Jindřich. *Československo: dějiny státu*. Praha: Libri, 2018, s. 407–409.

¹²⁰ MÜLLER, Helmut M., Hanna VOLLRATH a Karl-Friedrich KRIEGER. *Dějiny Německa*. Praha: Lidové noviny, 2004, s. 320.

¹²¹ BENEŠ, Edvard, Věra, OLIVOVÁ, ed. *Odsun Němců: výbor z Pamětí a projevů doplněný edičními přílohami*. Praha: Společnost Edvarda Beneše, 1995, s. 97–98.

¹²² DEJMEK, Jindřich. *Československo: dějiny státu*. Praha: Libri, 2018., s. 410–411.

¹²³ SLÁDEK, Milan. *Němci v Čechách: německá menšina v českých zemích a Československu 1848-1946*. Praha: Pragma, 2002, s. 150.

¹²⁴ Český statistický úřad. *Historický lexikon obcí České republiky 1869–2005*. [online]. Copyright© [cit. 1.7.2019]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20538302/13n106cd1.pdf/cf538eaa-7f70-49f6-8e76-dc88932650ef?version=1.0>

Odsun německého obyvatelstva je v románu *Berg* vyličen v několika rovinách. Elfi, sestra Inge, v červnu 1945 emigruje se svým manželem a jejich dvouletým synem do Německa. Zde je jim nabídnuta ochrana od příbuzných jejího manžela. Sofi, druhá sestra Inge, se svým manželem a dětmi plánuje útek až do USA. Právě toto plánování je spojeno s velkým emociálním vypětím Sofi, která se ve svých úvahách uchyluje až k absurdním možnostem osudu jejích dětí. Naléhavost situace je ještě umocněna dialogem, který probíhá mezi Sofi a jejím manželem Rudim, později i mezi Sofi a Inge. Symbolem zoufalství se v tomto momentě stává Sofiina snaha, aby si Inge vzala stolní hodiny, které Sofi dostala jako svatební dar. Postava Sofi zde jedná zcela iracionálně, kdy vidí důležitost v bezvýznamných stolních hodinách. Hodiny ale pro ni představují hmotné spojení s jejím dřívějším životem, který bude nenávratně pryč. Sofi má též strach, že hodiny připadnou někomu cizímu, někomu, kdo by si jich nevážil.

„Ich kann doch die Sachen nicht einem Fremden überlassen.“¹²⁵

„Nemůžu přece ty věci nechat někomu cizímu.“¹²⁶

Nejhoršímu zážitku byli vystaveni rodiče Inge a Herma. Jednoho letního ráno pro ně přišli pravděpodobně členové revolučních gard, kteří měli na svědomí mnohé krutosti v pohraničí. Od začátku k Schulzovým a k Hermě přistupovali jako k podřadným bytostem, které si nezaslouží, aby s nimi bylo zacházeno dle práva. Když se Schulzovi ptali, co proti nim gardisté mají, bylo jim naznačeno, že stačí fakt, že jsou Němci. Obraz potupy a bezmoci je zde dokreslován tím, že všichni měli na sobě ještě oblečení na spaní a pantofle. Karl Schulz je jedním z gardistů donucen pokleknout na kolena. I v této ponižující pozici je patrná jeho výšková převaha nad gardistou, který si Karlovu poslušnost vymáhá zbraní v ruce, která mu dodává sílu. V této postavě je ukázána absurdita a nespravedlnost dané situace. Revoluční garda je zosobněným zlem v románu, v gardistech je zastoupen živel československého nacionalismu. Schulzovi, jak je zmíněno výše, skončí v internačním táboře, kde naleznou svou smrt.

Inge s Marií a s dětmi se dostanou do Německa vlakem. Cestují však ve vagonu pro dobytek za hrůzných podmínek, dokonce tento prostor musí sdílet s mrtvým tělem. Když dorazí do Německa, musí spát venku, nemají místo, kde by mohli bydlet. S Johannem se setkají o několik dní později. Během několika let se Johannovi podaří ve Frankfurtu otevřít ordinaci. Zde jsou v knize poprvé nastíněny strasti, které čekaly sudetské Němce v jejich novém domově.

Sudetští Němci neměli jednoduchou startovní pozici ve svých nových domovech. V první fázi odsunu si často nestihli vzít s sebou téměř žádné věci. Během organizovaného odsunu

¹²⁵ BECKER, Zdenka. *Berg*. Krems an der Donau: Österreichisches Literaturforum, 1994, s. 84.

¹²⁶ Překlad: autorka práce.

bylo povoleno odvézt si maximálně 50 kg majetku.¹²⁷ Možná se toto povolení mohlo jevit velkoryse, ale když se člověk stěhuje, má rozhodně více majetku. Vybudovat si nové zázemí tedy často bylo velmi obtížné. V bavorském Mnichově ale naštěstí vznikl pod záštitou Centra církevní pomoci *Ackermann Gemeinde*¹²⁸. Ti pomáhali přistěhovalcům s hledáním příbuzných nebo s nalezením zaměstnání, ale především pomáhali po morální stránce.¹²⁹

Majetek, který za sebou sudetští Němci v Československu nechávali, byl zkonfiskován. Jednalo se o rodinné domy, závody a živnosti, i o lesní a zemědělskou půdu. Do konce září 1947 tak opuštěnou zemědělskou půdu o výměře zhruba 1 200 000 ha zabralo na 153 000 uchazečů. Často noví obyvatelé dané lokality opouštěli, týkalo se to horských a podhorských oblastí, kdy s Němci odešla i znalost oblasti a místních podmínek. Přistěhovalci k daným oblastem postrádali vztah, jakousi sounáležitost. Bylo jednodušší odejít. Jednotlivé obce a osady začaly chátrat a zanikat. V 60. letech se na území Československa nacházelo na 459 zaniklých obcí a osad. V některých případech obce přímo nezanikly, došlo jen k jejich připojení k větším jednotkám.¹³⁰

V románu *Berg* jsou noví osídlenci zpodobněni v rodině Jany. Její rodiče přijeli do Chebu za vidinou práce ve fabrice a za vidinou nového bydlení. Byla to pro ně naděje na lepší život. Počáteční nadšení je však opustí. Krajina opuštěná Němci je v dezolátním stavu. Opuštěné domy chátrají, stávají se terčem rabování a ničení. To je i případ vily, ve které Jany rodina bydlí. Okna jsou zničená, podlaha je vyrvaná a pro vodu se musí do studny. S odchodem Němců se z regionu vytrácí i jeho pokrok a soběstačnost, Němci zde vlastnili podniky, zastávali důležitá zaměstnání. Nedostatek odborníků pocítí i Janiny rodiče, když je Marta těhotná. Gynekolog, který měl v Chebu ordinaci, musel Cheb opustit nehledě na to, že pro místní komunitu byl potřebný. Nikdo ze starousedlíků si na něj ale nevzpomene. Pouze stará mlékařka se odváží na Němce vzpomínat v dobrém. Poválečné Sudety jsou tu popisovány jako místo, které se na začátku jeví jako skvělá startovní pozice do nového života. Bližší poznání však ukáže, že je to místo spíše beznadějně, což odpovídá i stavu, který Petr Příhoda ve svém článku

¹²⁷ SLÁDEK, Milan. *Němci v Čechách: německá menšina v českých zemích a Československu 1848-1946*. Praha: Pragma, 2002, s. 149.

¹²⁸ Pojmenování dle *Oráče z Čech (Ackermann aus Böhmen)*. Jedná se o jedno ze stěžejních děl německojazyčné literatury, která vznikla na českém území. Dílo bylo sepsáno Janem ze Žatce v 15. století.

¹²⁹ SEIBT, Ferdinand. *Deutschland und die Tschechen: Geschichte einer Nachbarschaft in der Mitte Europas*. München: Piper, 1993, s. 359–361.

¹³⁰ STANĚK, Tomáš. *Odsun Němců z Československa 1945–1947*. Praha: Academia, 1991, s. 346–357.

Příběh s nedobrym koncem v časopise *Svědectví*¹³¹ vydaným v roce 1978 označuje slovem úpadek.¹³²

4.4 Konec osmdesátých let a revoluce v Československu

Současná dějová linie románu *Berg* se odehrává na konci osmdesátých let minulého století. V románu tato informace není explicitně řečena, nicméně na základě toho, že se Jana téměř na začátku svého pracovního poměru v nemocnici ve Vídni dozví o prvních protestech v Československu, lze z toho usuzovat, že se k emigraci se svým manželem rozhodli pravděpodobně v roce 1988 nebo na začátku roku 1989.

Konec 80. let v Československu a v celém východním bloku je spojen s uvolňováním poměrů. Státy východního bloku začínaly silněji pociťovat své ekonomické zaostávání a také se začaly probouzet hlasy opozice. V roce 1988 se slavil státní svátek vzniku Československa a v prosinci byla povolena manifestace nezávislých iniciativ pořádaná Chartou 77. I přesto došlo k tvrdému potlačení protestů v lednu 1989, na jejichž začátku stálo vzpomínkové shromáždění na paměť Jana Palacha¹³³. Někteří aktivisti byli uvězněni (např. Václav Havel).¹³⁴ V červnu byla vydána petice *Několik vět*, která požadovala dodržování lidských práv. Petici podepsalo přes 40 000 občanů. Další demonstrace v srpnu a v říjnu byly také tvrdě potlačovány. 17. listopadu byla uspořádána manifestace vysokoškolských studentů. Manifestace nabrala politickou podobu a její část se odebrala do centra města, kde bylo proti ní tvrdě zakročeno. Zprávy hovoří až o 560 zraněných, dokonce byla roznesena falešná zpráva o smrti údajného studenta Martina Šmída. To vše vedlo k dalším akcím, které měly za následek jmenování vlády 10. prosince 1989, kde neměli převahu komunisté. G. Husák záhy abdikoval a v červnu 1990 byly vypsány svobodné volby.¹³⁵

Události roku 1989 v Československu byly ve velké míře spojeny s událostmi v okolních zemích východního bloku, například s NDR.¹³⁶ Docházelo k velkému odlivu uprchlíků, kteří se přes otevřené hranice v Maďarsku dostali do Rakouska. Další uprchlíci pak volili útěk přes Velvyslanectví Spolkové republiky v Praze. Ústupky, které byla nucena SED¹³⁷ v NDR učinit, nakonec vedly k pádu Berlínské zdi 9. listopadu 1989.¹³⁸

¹³¹ Svědectví byl exilový časopis.

¹³² ČERNÝ, Bohumil. ed. *Češi, Němci, odsun: diskuse nezávislých historiků ed.*, In: PŘÍHODA, Petr. „*Příběh s nedobrym koncem*“, Praha: Academia, 1990 s. 46–51.

¹³³ Jan Palach se 16. ledna 1969 pokusil upálit na protest proti okupaci vojsk Varšavské smlouvy a proti následnému přístupu politických zástupců a veřejnosti. Na následky zranění později zemřel.

¹³⁴ ČAPKA, František. *Dějiny země Koruny české v datech*. Praha: Libri, 2010, s. 818–819.

¹³⁵ DEJMEK, Jindřich. *Československo: dějiny státu*. Praha: Libri, 2018, s. 772–779.

¹³⁶ Zkratka pro někdejší Německou demokratickou republiku.

¹³⁷ Zkratka pro Sozialistische Einheitspartei Deutschlands – vládnoucí strana v NDR do roku 1990.

¹³⁸ FULBROOK, Mary. *Dějiny moderního Německa: od roku 1918 po současnost*. Praha: Grada, 2010, s. 252–257.

Postava Jany se o revolučních událostech v Československu dozví v nemocnici z rádiového vysílání. Zpráva se týká demonstrace na Letné v Praze.¹³⁹ Společně s Janou zprávu slyší i zdravotní sestry Lisa a Doris, které čekají na Janinu reakci. Jana v této části vede vnitřní monolog o tom, že v očích Lisy je východní blok pouze novým objektem zájmu západu. Vidina svobody v Československu pro Janu představuje strach. Nevěří, že by k tomu mohlo skutečně dojít. Nedokáže si představit, že by přišel konec komunistické vlády v Československu, že by se tento režim mohl skutečně začít hroutit. Taková reakce je pochopitelná, přes 40 let se komunistický režim v Československu držel u moci. K revolučním událostem, které daly do pohybu jeho pád, došlo především z iniciativy disentu a vysokoškolských studentů, tedy z iniciativy poměrně malého množství lidí. Ostatní občané se poté v podstatě svezli na vlně, kterou tato skupina lidí rozvířila. Jana si revoluční události spojuje s rokem 1968, kdy se situace v Československu jevila podobně nadějně, nakonec ale veškeré naděje potlačila okupace vojsk Varšavské smlouvy dne 21. 8. 1968. Daná situace v Janě vyvolává stesk po domově a nejistotu. Mimo obavy Jany jsou události spojené s koncem 80. let vykresleny jako možnost nových začátků v Československu, nikoliv však pro Janu, která se i přes obnovenou svobodu ve své rodné zemi rozhodne zůstat v Rakousku. Návratem by ukázala, že všechny strasti, které musela podstoupit, byly zbytečné. Janina emigrace by mohla ukazovat pomíjivost života, lidského bytí ve víru dějin. Situace také působí paradoxně, neboť kdyby pár měsíců počkala, svobodu by získala i v Československu.

4.5 Shrnutí dějinných událostí

Zdenka Becker se ve svém románu *Berg* postupně věnuje téměř všem důležitým dějinným událostem, které nějakým způsobem zasáhly Československo, tedy původní domov postav románu. První léta nově vzniklé Československé republiky popisuje s lehkostí všedních dnů. Nejdůležitější body v životě postav jsou vztahy, práce a rodina. Skvěle je to ukázáno na rozhovorech sester Schulzových. Daná léta jsou popsána jako bezpečná, bez vnějšího ohrožení. Problematicky se může jevit absence tématu holocaustu v románu. Autorka ho však mohla vynechat záměrně, neboť se postav románu přímo netýká. Byla uplatňována kolektivní vina, neřešily se konkrétní případy prohřešků.

Konec války a poválečná období jsou temnější. Autorka je spojuje se strachem o budoucnost a se strachem z neznámého. Starosti běžného života jsou dány do pozadí a postavy musí přímo reagovat na politickou situaci, která má na jejich životy přímý dopad. Postavy jsou

¹³⁹ 25. a 26. listopadu 1989 proběhly na Letné v Praze dvě demonstrace, kterých se dle odhadů zúčastnilo až 750000 občanů první den a druhý den přibližně 500 000 občanů.

vystaveny rozhodnutím, která jsou mnohem těžší než hledání nové práce, domu nebo zařizování svatby. Poválečná doba je popisována tvrdě, nebere na nikoho ohledy.

Současná dějová linie románu se věnuje především osobnímu životu Jany a její cestě za vyrovnáním se s minulostí. Události v Československu, které jsou zde zmiňovány, se jí už tolik nedotýkají. Vnímá je, ale rozhodla se pro nový život v jiné zemi a nechce se již vracet do Československa.

Všechny historické momenty jsou zobrazeny z pohledu jedinců. Poukazuje se na bezmocnost jedince, který není schopen některé události ovlivnit a musí přijmout svůj osud. Pokud se mu to nepodaří, bude celý život doprovázen stínem minulosti.

Závěr

Předkládaná bakalářská práce se zabývá vyrovnáním se s minulostí v románu *Berg* od Zdenky Becker.

Vyrovnaní se s minulostí je zprostředkováno pomocí tří postav. Největší pozornost je věnována hlavní postavě Janě Horákové, která zastupuje československou stranu a generaci, která se do pohraničí přestěhovala v poválečných letech. Na této postavě je velmi zdařile vykresleno, jak těžké může být pro člověka vyrovnat se s minulostí, za kterou nesou zodpovědnost především jeho předci. Vyrovnání a smíření se s minulostí je pak postavě poskytnuto pomocí rozhovoru s druhou stranou. Další postava, Christa, zde působí jako spojující prvek mezi Janou a Inge. Postava Inge Richter představuje protipól k Janě Horákové. S minulostí není smířena, ale především kvůli nespravedlnostem, kterými si musela projít. Rozhovor s Janou je pro ni též důležitým milníkem, neboť Janě odpouští a pravděpodobně tak učinila první krok na své cestě za vyrovnáním se s minulostí. Autorce se pomocí těchto tří postav podařilo ukázat, jak se náhled člověka na minulost mění v čase a také se jí povedlo přiblížit odlišný pohled na stejnou událost, který mívají zúčastněné strany. Z románu je patrné, že cesta za vyrovnáním se s minulostí je velmi složitá a vyžaduje od jedince notnou dávku porozumění a ochoty pochopit druhou stranu.

V románu je též akcentována otázka nalezení nového domova v cizí zemi. Autorka se velmi zevrubně věnuje právě Janě Horákové, která se několikrát za život musela stěhovat. Čtenáři je přiblíženo, jak složitá byla její cesta k tomu, aby se znovu usadila. Domov je spojován nejen s konkrétním místem jako je město nebo dům, popřípadě byt, ale také s pocitem sounáležitosti k místním obyvatelům. Přijetí ostatních je důležitým faktorem k nalezení pocitu nového zakotvení.

Zdenka Becker se v románu odkazuje na historické události minulého století, Jednotlivé události, které autorka zmiňuje, jsou v práci přiblíženy pomocí sekundární literatury. Je tak dovysvětleno, co přesně se v románu děje a proč k tomu dochází. Autorka historické události v románu zobrazuje z pohledu jednotlivých postav a tím ukazuje jejich přímý dopad na jejich životy.

Zdenka Becker přiznává, že napsání románu *Berg* pro ni bylo jakýmsi způsobem, jak se vyrovnat se svou vlastní minulostí. Myslím, že se autorce povedlo do románu s citem převést historické události a jejich vnímání jednotlivci. Zároveň je román jakousi nadějí pro čtenáře, že

Ize najít smíření s různými křivdami z minulosti a že otevřený dialog je dobrý způsob, jak toho dosáhnout.

Resümee

Diese Bachelorarbeit befasst sich mit dem Umgang mit der Vergangenheit im Roman *Berg* von Zdenka Becker. Zum Ziel dieser Bachelorarbeit wurden die Beschreibung und Analyse der Verarbeitung der im Roman dargestellten historischen Momente.

Das einleitende Kapitel zeigt die Schlüsselmomente von *Bergs* Roman. Diese Analyse ist in Bezug auf die Anzahl der Kapitel des Romans in fünf Teile gegliedert. Das folgende Kapitel beschäftigt sich mit Literatur als Mittel zur Erfassung von Geschichte und subjektiver Reflexion. Hier wird der Leser mit der Lebensgeschichte der Schriftstellerin Zdenka Becker bekannt gemacht, die ihre literarische Laufbahn grundlegend prägte. In ihrem Werk beschäftigt sie sich mit der Frage der kulturellen Identität und der Suche nach Heimat. Auch die Autorin selbst kommentiert diese Themen in mit ihr geführten Interviews. In Anlehnung an ihre Lebensgeschichte arbeitet sie im Roman *Berg* mit dem Thema der Sudetendeutschen und ihrer Vertreibung. In Anknüpfung an diesen Roman erwähnt das Kapitel auch weitere tschechische und deutsche Autoren, die sich in ihren Werken mit dem Thema beschäftigt haben. Dank dieser kurzen Aufstellung ist es dann möglich, den Roman *Berg* in einen breiteren Kontext zu stellen und die ganze Thematik besser zu verstehen. Das Kapitel beschreibt unter anderem, wie sich die Herangehensweise an dieses Thema über die Jahrzehnte verändert hat. Auf diesen Abschnitt folgt ein Abschnitt über Erinnerungen und Geschichte, der den Unterschied zwischen diesen Konzepten und ihre Bedeutung für die Gemeinschaftsidentität erklärt. Diese Erinnerungen werden dann durch mündliche Erzählung weitergegeben – die sogenannte „orale Geschichte“ - die anschließend in die Literatur einfließen kann. In der Literatur bleiben diese Erinnerungen für die Folgejahre erhalten, wenn es keine Zeugen mehr gibt, die sie nacherzählen könnten.

Das folgende Kapitel lenkt die Aufmerksamkeit auf das Thema Vergangenheitsbewältigung. Zu Beginn wird die Entwicklung beschrieben, die die tschechische und deutsche Seite durchmachen mussten. Beide Nationen durchliefen eine Phase, in der sie ihre Schuld leugneten, bis sie schließlich auf offizieller Ebene ihre Schuld und Verantwortung doch einzuräumen vermochten. Dies ändert jedoch nichts daran, dass das Thema in der Gesellschaft nach wie vor offen ist und es keine einheitliche Interpretation gibt, die von der Mehrheit unterstützt würde. Diese Gliederung leitet den Teil ein, der sich mit den einzelnen Charakteren des Romans *Berg* beschäftigt. Jede Figur hat ihre eigene Art der Vergangenheitsbewältigung, die zum Teil ihre Nationalität und die Generation widerspiegelt, in der sie geboren wurde. Die Hauptfigur Jana Horáková ahnt zunächst wenig von der Vertreibung der Sudetendeutschen. Dank Christas Erzählungen erfährt sie, was nach dem Krieg

passiert ist und fühlt sich schuldig. Ein Interview mit Inge Richter hilft ihr dabei, sich mit der Vergangenheit zu versöhnen und sie zu akzeptieren. Die Figur von Christa, die als Nachfahrin der Sudetendeutschen bereits in Deutschland aufgewachsen ist, steht der ganzen Situation zurückhaltend gegenüber. Christa fungiert in der Geschichte als Mittler zwischen den beiden Seiten. Dem gegenüber verschmäht ihre Mutter Inge Richter seit vielen Jahren alles Tschechoslowakische, was Christa sehr wohl bewusst ist. Dennoch gelingt es ihr, ein Gespräch zwischen Jana und Inge zu vermitteln. Dieses ermöglicht es Inge, sich an ihre Vergangenheit zu erinnern und ihre Gefühle über die schmerzhafteste Zeit mit einem Fremden zu teilen und hilft ihr zu erkennen, dass die Charaktereigenschaften einer Person nicht durch die Zugehörigkeit zu einer Nation definiert werden. Sie vergibt anschließend nicht nur Jana, sondern langsam, aber sicher auch der ganzen Nation.

Ein wichtiges Motiv ist die Suche nach Heimat und der eigenen Herkunft. Die Charaktere des Romans stellen sich all‘ den Schwierigkeiten, die die Auswanderer im neuen Land erwarteten. Dieses Kapitel befasst sich mit mehreren Örtlichkeiten, an die das Schicksal der Charaktere geknüpft ist. Das gegebene Kapitel zeigt jedoch, dass das Zuhause für die Charaktere nicht nur durch den konkreten Ort, sondern vor allem auch durch ihre Mitmenschen definiert wird. Die Anerkennung anderer ist ein wichtiges Element, das ihre Zugehörigkeit zu einem Ort kennzeichnet.

Das vorletzte Kapitel befasst sich mit den historischen Ereignissen des Romans, die einen direkten Einfluss auf die Entwicklung der Erzählung haben. Die einzelnen Ereignisse werden hier anhand von Sekundärliteratur beschrieben und gezeigt, wie die Autorin in ihrer Geschichte mit ihnen umgeht. Das Kapitel beginnt mit der Entstehung der Tschechoslowakei, die im Buch zwar nicht direkt erwähnt wird, aber nichtsdestotrotz ein wichtiges Element ist, das weitere Ereignisse im Roman mit beeinflusst. Das Kapitel endet mit den Nachkriegsereignissen, denen der meiste Raum gewidmet wurde. Dieser Zeitraum ist entscheidend für die Charaktere des Romans. Aus dem Text geht hervor, dass die Autorin aufzuzeigen versucht, wie die Geschichte den Einzelnen beeinflusst. Ihr gelang, ein Zeugnis der Zeit aus der Sicht des Einzelnen zu hinterlassen.

Der Roman *Berg* ist ein gelungenes Werk, das von der Beziehung zweier Nationen zeugt, die sehr lange ein gemeinsames Gebiet bewohnten und deren Zusammenleben in relativ kurzer Zeit unterbrochen wurde. Gleichzeitig ist es eine Art Sonde in das Leben von Individuen, die sich mit der Erinnerung an ihre Gemeinschaft identifizieren, aber ihren eigenen Weg gehen. Die zeitliche Verzögerung ermöglichte es der Autorin, die Geschichte im Lichte der Hoffnung

auf Versöhnung zu erzählen. Der Roman kann Bestenfalls zum allgemeinen Verständnis des Konflikts und zur Hoffnung auf die Wiederherstellung freundschaftlicher Beziehungen beitragen, die nicht mehr von den Fehlern der Vergangenheit geprägt sind.

Abschließend möchte ich darauf hinweisen, dass der Roman *Berg* meiner Meinung nach ein gutes Beispiel dafür ist, wie historische Ereignisse sowie persönliche Erfahrungen in der Belletristik kombiniert werden können, und halte es daher für angebracht, das Werk im Geschichts- sowie Deutschunterricht einzusetzen. Mit Hilfe dieses Romans ist es möglich, beide Themen angemessen zu verbinden und eine anregende Diskussion über das Thema zu führen. Abgesehen von den historischen Ereignissen können sich die Unterrichtsteilnehmer mit dem Leben eines Flüchtlings und den verschiedenen Stereotypen auseinandersetzen, die eine solche Person bei der Niederlassung in einem fremden Land erwarten.

Primární literatura

BECKER, Zdenka. *Berg*. Krems an der Donau: Österreichisches Literaturforum, 1994. ISBN 3-900959-528.

Sekundární literatura

ADORNO, Theodor W. *Kulturkritik und Gesellschaft*. In *Gesammelte Schriften*, Band 10.1, Kulturkritik und Gesellschaft I, „Prismen. Ohne Leitbild“. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1977. ISBN 3-518-07172-6.

ASSMANN, Aleida. *Prostory vzpomínání: podoby a proměny kulturní paměti*. Přeložil Jakub FLANDERKA, přeložila Světlana ONDROUŠKOVÁ, přeložil Jiří SOUKUP. Praha: Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum, 2018. ISBN 978-80-246-3433-3.

ASSMANN, Jan. *Das kulturelle Gedächtnis: Schrift, Erinnerung und politische Identität in frühen Hochkulturen*. München: C. H. Beck, 1997. ISBN 3-406-42375-2.

BENEŠ, Edvard, OLIVOVÁ, Věra, ed. *Odsun Němců: výbor z Paměti a projevů doplněný edičními přílohami*. Praha: Společnost Edvarda Beneše, 1995. ISBN 80-901733-4-9.

BESEDOVÁ, Petra, MARYŠKOVÁ, Lenka. *Lexikon německy píšících autorů literatury pro děti a mládež*. Brno: Tribun EU, 2010. ISBN 978-80-7399-244-6.

ČAPKA, František. *Dějiny země Koruny české v datech*. 4. opr. a dopl. vyd. Praha: Libri, 2010. ISBN 978-80-7277-469-2.

ČERNÝ, Bohumil, ed. *Češi, Němci, odsun: diskuse nezávislých historiků*, In: Václav Kural: *Češi a Němci v československém a německém státě (1918-1945) Pokus o nástin „logiky“*. Praha: Academia, 1990. ISBN 80-200-0276-6.

ČERNÝ, Bohumil, ed. *Češi, Němci, odsun: diskuse nezávislých historiků*, In: PŘÍHODA, Petr. *„Příběh s nedobrým koncem“*, Praha: Academia, 1990. ISBN 80-200-0276-6.

DEJMEK, Jindřich. *Československo: dějiny státu*. Praha: Libri, 2018. ISBN 978-80-7277-572-9.

FIALOVÁ, Alena. *V souřadnicích mnohosti česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Praha: Academia, 2014. ISBN 978-80-200-2410-7.

FULBROOK, Mary. *Dějiny moderního Německa: od roku 1918 po současnost*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-3104-9.

HODROVÁ, Daniela. --na okraji chaosu--: poetika literárního díla 20. století. Praha: Torst, 2001. ISBN 80-7215-140-1.

HODROVÁ, Daniela. *Místa s tajemstvím*. Praha: KLP, 1994. ISBN 80-85917-03-3.

KAPPELLER, Norbert, WASSERTHEURER, Peter. *Die deutsche Minderheit in Tschechien: das Schicksal der heimatverbliebenen Sudetendeutschen nach 1945*. Freistadt: Institutsverlag Idea, 2008. ISBN 978-3-9502566-2-8.

LEHÁR, Jan. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2. dopl. vyd. Praha: Lidové noviny, 2008. ISBN 978-80-7106-963-8, s. 802.

MOTYČKA, Lukáš, OPLETALOVÁ, Veronika. *Literární procházky německou Olomoucí: Literarische Wanderungen durch das deutsche Olmütz*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012. ISBN 978-80-244-3025-6.

MÜLLER, Helmut M., VOLLRATH Hanna a KRIEGER, Karl-Friedrich. *Dějiny Německa*. 2. dopl. vyd. Praha: Lidové noviny, 2004. ISBN 80-7106-188-3.

PEROUTKOVÁ, Michaela. *Vyhnání: jeho obraz v české a německé literatuře a ve vzpomínkách*. Praha: Libri, 2008. ISBN 8072773453.

PETERKA, Josef. *Teorie literatury pro učitele*. Praha: Mercury Music & Entertainment, 2007. ISBN 9788023992847.

RICHTER, Karel. *Češi a Němci v zrcadle dějin*. Třebíč: Akcent, 1999. ISBN 80-7268-054-4.

SEIBT, Ferdinand. *Deutschland und die Tschechen: Geschichte einer Nachbarschaft in der Mitte Europas*. München: Piper, 1993. ISBN 3-492-11632-9.

SERKE, Jürgen. *Böhmische Dörfer: putování opuštěnou literární krajinou*. Přeložila Veronika DUDKOVÁ. Praha: Triáda, 2001. ISBN 80-86138-28-3.

SLÁDEK, Milan. *Němci v Čechách: německá menšina v českých zemích a Československu 1848-1946*. Praha: Pragma, 2002. ISBN 80-7205-901-7.

STANĚK, Tomáš. *Odsun Němců z Československa 1945-1947*. Praha: Academia, 1991. ISBN 80-200-0328-2.

TÓTH, Andrej, NOVOTNÝ, Lukáš a STEHLÍK, Michal. *Národnostní menšiny v Československu 1918-1938: od státu národního ke státu národnostnímu?*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2012. ISBN 978-80-7308-413-4.

Internetové zdroje

Biografie – Zdenka Becker. [online]. Home. Zdenka Becker [cit. 1.6.2021] Dostupné z: <http://www.zdenkabecker.at/7.html>

Český statistický úřad. *Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005*. [online]. Copyright © [cit. 1.7.2019]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20538302/13n106cd1.pdf/cf538eaa-7f70-49f6-8e76-dc88932650ef?version=1.0>

ČESKÁ TELEVIZE. *Prezidentský duel 2013*. In: ceskatelevize.cz [online]. 17. 1. 2013 [cit. 10.11.2020]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10483849868-mimoradne-porady-ct24-2013/213411033170117-prezidentsky-duel/>

Cudzie dcery – Zdenka Becker [online]. Databáze knih, Copyright © 2008 [cit. 31.5.2021]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/knihy/cudzie-dcery-94430>

Gespräch mit der Schriftstellerin Zdenka Becker, [online]. *Rozhlas a televízia Slovenska - RTVS.sk - Rádio RSD Deutsch* [cit. 31.5.2021] Dostupné z: <https://dersi.rtv.s.sk/clanky/kultur/180602/gesprach-mit-der-schriftstellerin-zdenka-becker>

HUSÁROVÁ, Lucie a TÁBORSKÁ Marika. *Vláda uznala zásluhy sudetoněmeckých antifasistů*. In: [iRozhlas.cz](http://irozhlas.cz) [online]. Copyright © 24.8.2005 [cit. 2.7.2019]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravdy-domov/vlada-uznala-zasluchy-sudetonemeckych-antifasistu_200508241752_mtaborska

HYNČÍKOVÁ, Petra. *Emma Braslavsky: Bez paměti*. In: *Vltava Rozhlas*. [online]. [cit. 29.6.2021]. Dostupné z: <https://vltava.rozhlas.cz/emma-braslavsky-bez-pameti-5019591>

Ministerstvo zahraničních věcí. Velvyslanectví SRN v Praze. *Česko-Německá deklarace* [online]. Copyright © Německo [cit. 1.7.2019]. Dostupné z: <https://prag.diplo.de/cz-cs/themen/politik/seite-deutsch-tschechische-erklaerung-cz/1126730>

NAKLADATELSTVÍ HOST, *Němci* [online]. Host [cit. 1.6.2021]. Dostupné z: <https://www.hostbrno.cz/nemci-1/>

PÁLKA, Adam. *Peripetie jazykového zákona z první republiky*. In: pravo21online.cz [online]. Copyright © Masarykova univerzita, 26.6.2017 [cit. 8.7.2021]. Dostupné z: <https://pravo21.online/pravo/peripetie-jazykoveho-zakona-z-prvni-republiky>

Pražský tanec smrti – Olga Barényiová [online]. Databáze knih, Copyright © 2008 [cit. 21.6.2019]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/knihy/prazsky-tanec-smrti-127147>

SACHER, Tomáš. *Navrhoval bych zřídit památník odsunu*. In: RESPEKT.cz [online]. Copyright © 29.4. 2014 [cit. 01.07.2019]. Dostupné z: <https://www.respekt.cz/tydenik/2013/6/nadpis-clanku-41>

SUDOR, Karol. *Žije 40 rokov v Rakúsku. Kde vidí rozdiely so Slovenskom?* In: *Dennik.sk* [online]. Copyright © N Press s.r.o., 3.12.2015 [cit. 21.7.2020]. Dostupné z: <https://dennikn.sk/309044/zije-40-rokov-rakusku-vidi-rozdiely-so-slovenskom/>

Za vrchom vrch [film]. Režie: Martin KÁKOŠ. Slovensko, 1995. In: Youtube.com [online]. 23.10. 2016 [cit. 23.7.2020] Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=Jq3FMAvB-ZE&t=1s>

Zdenka Becker, Ein fesches Dirndl [online]. Gmeiner-Verlag [cit. 31.5.2021]. Dostupné z: <http://www.zdenkabecker.at/4.html>